NATO-GUIDEN

2. UTGAVE

HVA ER NATO? - NATOS HISTORIE - NATO I DAG
KRIG OG FRED, OPPRUSTNING OG FORSVAR
HVEM ER NATO TIL FOR? - TRENGS NATO I DAG
OG HVA ER ALTERNATIVENE?

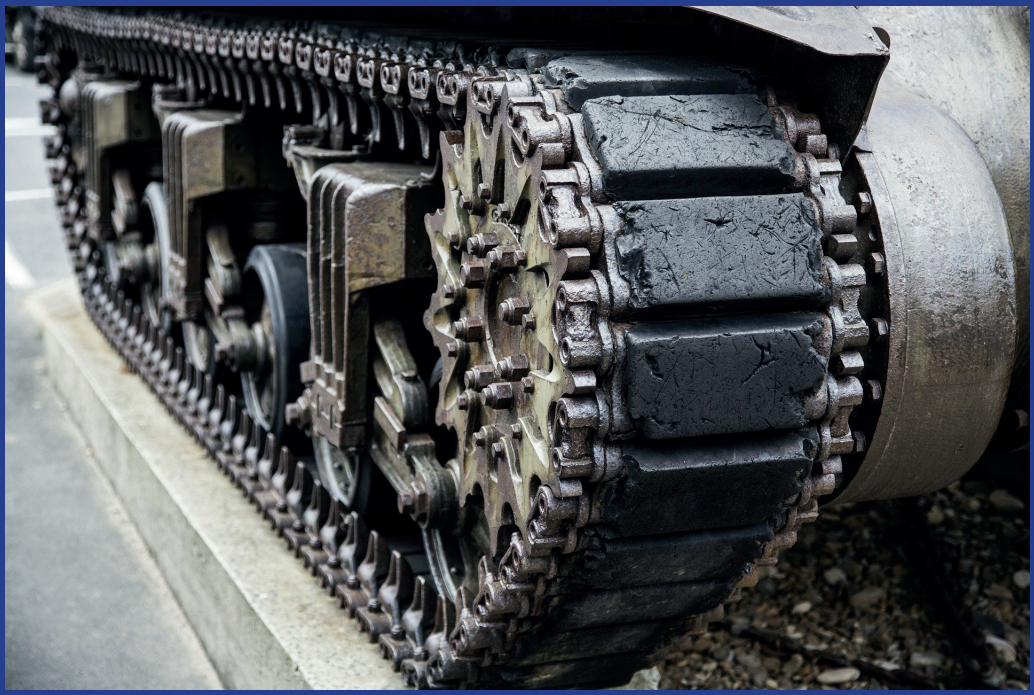

UTGITT AV
STOPP NATO

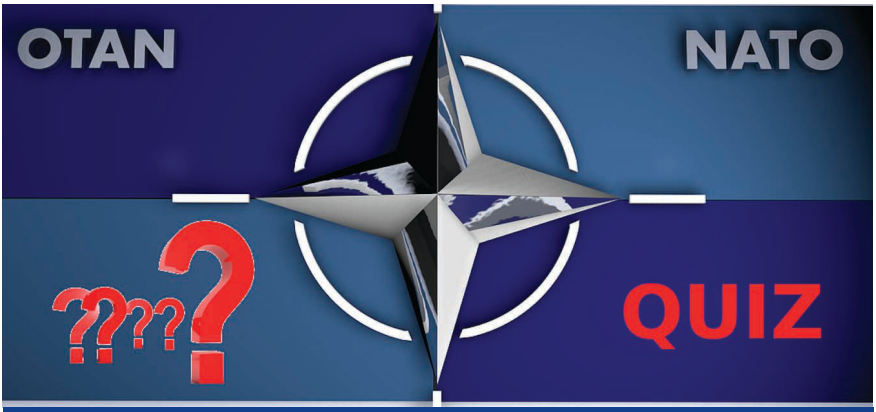

1. Hva er «out-of-area»-operasjoner?
2 Kan alle land bli med i NATO?
3. Hva er luftpolitioppdrag?
4. Hvorfor ble NATO opprettet?
5. Hva var hovedargumentene mot å bli med i NATO?
6. Hva er KFOR?
7. Hvilke 5 kriger har NATO direkte vært med i?
8. Hva gjør Vardø-radarene?
9. Norge har en erklæring som sier at vi ikke skal ha utenlandske baser på norsk jord i fredstid. Gjelder dette NATO-baser?
10. Hva er 2 %-målet?
11. Hvilke alternativer har vi til NATO?
12. Kan vi melde oss ut av NATO?

Se svar bakerst i heftet

Om heftet

NATO blir lite kritisert i media og aviser. Det brukes ofte ord som forsvar for frihet, demokrati, sikkerhet og nødvendig forsvar. Heftet stiller spørsmål om dette stemmer.

Er NATO så snille som de selv sier? Hvem er NATO til for? Trengs NATO i dag? Hva er alternativet i en verden hvor stormakter konkurrerer om makt og kontroll. Heftet kan leses av enkeltpersoner eller diskuteres i grupper (studiesirkel). Kontakt gjerne Stopp NATO (epost: kontakt@stoppnato.no) hvis det er ønskelig å få en innleder som kan hjelpe med å skaffe tilleggsinformasjon.

Dette er andre utgave av NATO-guiden. Det er tatt inn noe om NATOs siste planer etter toppmøtet i juni, og noe om den nye forsvarsavtalen mellom USA og Norge.

Heftet er redigert og forfattet av Stopp NATO. Den opprinnelige redaksjonen bestod av Ava Borch-Solem, Per Medby og Geir Hem. I denne utgaven har Fabian Midjo også vært med. Redaksjonen ble avsluttet i juni 2021.

Merk at den internasjonale situasjonen endres. Det gjelder også forhold i enkelte NATO-land, NATO-samarbeidet og hvilke militære operasjoner NATO samlet eller delvis engasjerer seg i. Det oppfordres til å lese heftet med åpent syn i lys av endringer som finner sted.

Kildehenvisninger er samlet bakerst i heftet.
Grafikk på bakside er fra Rødts aksjonsdag mot NATO. Andre bilder er fra Wikileaks, Wikimedia Commons og Pixabay. Hvis eier og lisens av bildet ikke blir oppgitt, betyr det at bildet er offentlig eie.

ISBN 978-82-692008-2-9, trykk
ISBN 978-82-692008-3-6, e-bok
Trykk: Trykk24

Innhold

Hva er NATO?	5
NATOs program	5
Hvordan er NATO bygget opp	8
Aktiviteter i NATO	10
NATOs historie	14
Bakteppe – situasjonen 1945-1948	14
Norges vei inn i NATO	15
NATO-motstand	20
NATO som et redskap mot venstrekrefter	21
NATO utvider sitt virkeområde	22
Kriger	23
NATO i dag	28
Opprustning	28
NATO som våpen	31
NATO i nordområdene	32
Krig og fred – militær opprustning og forsvar	39
Opprustning, utstyr, våpen og penger	39
Militæret og NATO - klima og miljø	42
Alternativer til NATO	45
Hva kan gjøres	47
Kan vi melde Norge ut av NATO?	47
Kan vi stoppe NATO - hvordan?	47
Argumenter	49
Spørsmål	52
Engasjer deg!	52
Les mer	53
Referanser og kilder	54

Hva er NATO?

NATO er en forkortelse for «North Atlantic Treaty Organization». Navnet sier at det er en nordatlantisk allianse, selv om den har blitt utvidet med flere land som ikke ligger ved Nord-Atlanteren. NATO ble opprettet i Washington, D.C. i USA 4. april 1949. Det betyr at NATO har eksistert i over 70 år.

At land inngår militærallianser ved trusler om krig, er ikke et nytt fenomen. Det som imidlertid skiller NATO fra tidligere militærallianser, er at det fra starten av var klart at dette skulle være noe mer enn en midlertidig allianse. NATO er også en ekskluderende allianse. Det betyr at den ikke er nøytral, men at medlemmene må dele NATOs politiske og økonomiske verdisyn.

Organisasjonen har fra sin opprinnelse gjennomgått en stor forandring, fra å ha oppmerksomhet rundt områdene i Europa og i nord, så deltar NATO i dag i internasjonale militære operasjoner flere steder i verden.

NATOs program

Programmet står i noe som heter Den nordatlantiske traktat, som også kalles for Atlanterhavspakten, eller A-pakten. Traktaten handler ikke bare om det militære, men også politisk samarbeid. Selve programmet er ikke så langt. Det har bare 14 punkter, som kalles artikler.
I starten av programmet sies det at NATO-landene skal stå sammen om å ha noe de kaller et kollektivt forsvar. Det sies også at: *«De er besluttet på å trygge sine folks frihet, felles kulturarv og sivilisasjon, som er bygd på grunnsetningene om folkestyre, individets frihet og rettens herredømme.»* Programmet uttrykker ønsker om at det skal være rolige forhold i de enkelte landene. For å få det til vil landene støtte hverandre og ha mye politisk og økonomisk samarbeid.

Én for alle, alle for én

Det viktigste punktet i programmet er artikkel 5. Det kalles ofte «én for alle, alle for én». Dette punktet kan brukes for å sette i gang kriger.

«Partene er enige om at et væpnet angrep mot én eller flere av dem i Europa eller Nord-Amerika skal betraktes som et angrep mot dem alle, og er følgelig blitt enige om at hvis et slikt væpnet angrep finner sted, vil hver av dem under utøvelsen av retten til individuelt eller kollektivt selvforsvar, […] bistå den eller de angrepne parter ved enkeltvis og i samråd med de andre parter straks å ta slike skritt som den anser for nødvendig, derunder bruk av væpnet makt, for å gjenopprette det nordatlantiske områdets sikkerhet ...»

Hvor kan NATO krige?

Punkt seks i programmet definerte hva som var det geografiske området hvor NATO mente at de var angrepet og kunne krige mot andre. Det omfatter hovedsakelig det nordatlantiske området nord for det som heter Krepsens vendekrets. Det er breddesirkelen på jorden der solen står i senit (loddrett) ved sommersolverv, det vil si omtrent 21. juni.

I dag er områder hvor NATO-land kan utløse artikkel 5 og ende med militær inngripen utvidet. Nå sier NATO at de har rett til å krige også helt andre steder enn i Nord-Atlanteren. Afghanistan er for eksempel langt utenfor det nordatlantiske området. I tillegg vil også cyberangrep (dataangrep) og angrep i verdensrommet ved hjelp av satellitter kunne medføre militær maktbruk.

NATO har stor makt

NATOs program punkt syv og åtte viser til at NATO-landene skal forholde seg til FN og vedtak derfra. Programmet sier at hvert land *«forplikter seg til ikke å inngå noen internasjonal avtale i strid med denne traktat»*. USA, Storbritannia og Frankrike kan også hindre at de får FN-vedtak mot seg ved å bruke veto i FNs sikkerhetsråd. I praksis gjennomføres NATO-aksjoner også uten FN-vedtak.

Programmet handler også om måten NATO skal ta opp saker på. Dette skal skje gjennom et råd hvor alle landene skal være med. Her fikk Tyrkia kritikk i 2019 for å ha gått til krig mot Syria uten å snakke med de andre NATO-landene.

Det er USA som styrer NATOs arkiver, og som har kontroll og administrasjon.
Hele teksten i Atlanterhavspakten kan leses her:
https://www.folkogforsvar.no/leksikon/appendiks-ix-atlanterhavspakten/

NATOs strategier

I tillegg til det formelle programmet – traktaten – så vedtar NATO med jevne mellomrom noe de kaller strategiske konsepter. Det er planer for hva de kan gjøre.

Krisehåndtering

NATOs strategi er basert på både å gripe inn når et land er angrepet eller truet etter artikkel 5, men også ved egen vurdering av krise og krisehåndtering.

I NATO-strategien heter det: *«NATO vil derfor engasjere seg, der det er mulig og når det er nødvendig, for å forhindre kriser, håndtere kriser, stabilisere situasjoner etter konflikt og støtte gjenoppbygging.»*

NATO har vedtatt en krisehåndtering med vekt på trening, utvikling av lokale styrker, styrking av sivil-militær planlegging og større samarbeid mellom NATO og partnerstyrker. Det er opp til NATO selv å bestemme hva og hvem som er utsatt for krise.

Out-of-area

Opprinnelig skulle NATO bare dekke medlemslandenes områder i Nord-Atlanteren. Siden har NATO åpnet for engasjement utenfor medlemslandenes territorium. «Out-of-area» er en sentral del av NATOs strategi i dag, ofte begrunnet med stabilisering, krisehåndtering eller inngripen i «humanismens navn». Også avskrekking brukes som argument for militære aktiviteter.

Det er opp til NATO selv å bestemme hvor det er kriser og hva som er nødvendig for å stabilisere. Både når det gjelder krisehåndtering og «out-of-area»-operasjoner sier NATO at de vil følge FN-vedtak, men det er ikke en nødvendighet at FN har gjort vedtak.

Hvordan er NATO bygget opp?

NATO har mange ansatte og mange politiske og militære representanter. De fatter beslutninger om hvordan NATO skal utvikles og om konkrete militære operasjoner. NATOs hovedkvarter ligger i Brussel.

NATO har svært få faste militære styrker selv. Når NATO-rådet vedtar å starte en operasjon, bidrar medlemslandene med militære styrker.

Det nordatlantiske råd

Dette er det viktigste politiske beslutningsorganet i NATO. Alle medlemslandene er med der. De møtes regelmessig eller når behovet oppstår. Det ledes av generalsekretæren – som i 2021 er Jens Stoltenberg.

Militærkomiteen og kommandosentraler

Disse følger opp beslutninger om NATO-aksjoner. Militærkomiteen består av forsvarssjefene i NATOs medlemsland og en egen internasjonal militær stab. NATOs to strategiske militærkommandoer samordner kommandooperasjoner og støtte. Den allierte operasjonskommando («Allied Command Operations» (ACO)) har ansvaret for alliansens militære operasjoner. ACOs hovedkvarter «Supreme Headquarters Allied Powers Europe» ligger i Belgia. Den strategiske militærkommandoen heter «Allied Command Transformation» (ACT). ACT har hovedkvarter i Norfolk i den amerikanske delstaten Virginia. De utvikler NATOs oppbygging og teknologi. Både ACO og ACT står for opptrening av NATOs styrker. NATO har også flere kommandosentraler. En av dem heter «Joint Support and Enabling Command», i den tyske byen Ulm, og er et hovedkvarter på operativt nivå i Europa.

Response force

«NATO Response Force» (NRF) er en hurtig reaksjonsstyrke for å støtte NATO-oppdragene etter behov. Disse ble opprettet i 2002 og er i dag et hovedelement for NATOs raske militære aktiviteter. NRF er basert på faste og roterende styrker. Medlemmer forplikter seg til å gjennomføre treningsprogrammer. Dette er en av grunnene for store militærøvelser og plassering av NATO-lands militære styrker i ulike land. Dette er en del av NATOs virkemidler for å sikre «Joint Task Force»; samordnede aksjoner i NATO med mål om å kunne være fullt aktive innen 30 dager.

En NATO-base i Norge spiller en sentral rolle. Basen kalles «Joint Warfare Centre» (JWC) og ligger på Jåttå i Stavanger. Der er det fast stasjonert 270 militære fra ulike NATO-land. Oppgaven er å trene, koordinere og legge til rette for effektivitet i NATOs operasjoner. JWC ligger innunder ACT.

Generalsekretæren

Generalsekretæren er ansvarlig for å styre prosessen med konsultasjoner og beslutninger i alliansen og sørge for at beslutninger blir utført. Generalsekretæren er også NATOs talsperson og leder organisasjonens internasjonale stab, og samordner meningene til de nasjonale delegasjonene.

Medlemmer

I dag har NATO 30 medlemmer. I 1949 var det 12 medlemmer. USA tok initiativet til opprettelsen av NATO og Norge ble med fra starten. Artikkel 10 sier at NATO kan akseptere flere medlemmer så lenge de er i Europa og at alle medlemmene er enige om det.

Medlemmer i NATO

Av Ssolbergj

Lisens: Creative Commons Attribution

Det er en viss grad av fleksibilitet i NATO som gjør at medlemmene kan velge hvordan de deltar. Island og Frankrike er eksempler på dette. Da Island undertegnet traktaten i 1949, hadde det ikke – og har fortsatt ikke – væpnede styrker. I 1966 bestemte president Charles de Gaulle seg for å trekke Frankrike fra NATOs militære struktur, men landet er nå igjen blitt fullt integrert i denne.

Venner

Omkring 40 ikke-medlemsland samarbeider med NATO som partnere, og mange av disse bidrar til NATO-ledede operasjoner og oppdrag. Samarbeidet er ikke begrenset til Nord-Atlanteren, men omfatter land rundt om i verden. NATO har flere regionale partnerrammeverk. Partnere/venner som ikke kommer inn under disse rammeverkene ligger under det som er kjent som «Partners Across the Globe», for eksempel Australia og New Zealand. En rekke internasjonale organisasjoner blant annet EU, FN og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa er også en del av NATOs partnersamarbeid. Finland og Sverige deltar i mange NATO-øvelser og tilslutter seg enkelte andre NATO-oppdrag som en form for partnere.

Aktiviteter i NATO

Avgjørelser og konsultasjoner

Medlemslandene snakker ofte med hverandre og tar beslutninger. En NATO-avgjørelse skal tas ved enighet. Men mange ganger uttrykkes NATOs syn av generalsekretæren eller USAs president uten at saken er formelt behandlet. Ofte blir saker indirekte støttet av NATO, siden de kvier seg for å protestere mot noe som et medlemsland gjør. Et godt eksempel på det er NATO-landet Tyrkias angrep mot Syria i 2019.

Operasjoner og oppdrag

Omtrent 20 000 militære personell er i begynnelsen av 2021 engasjert i NATO-operasjoner og oppdrag verden over, og de styrer ofte komplekse bakke-, luft- og marineoperasjoner.

NATO-land deltar med soldater, utstyr og våpen i alt fra direkte krigføring til støtte, treningsoppdrag og flyovervåking. Ofte kalles aktivitetene for fredsbevarende. Mye utstyr, våpensystemer og personell plasseres også rundt i verden som avskrekking overfor land og bevegelser som NATO definerer som sine fiender.

Militær opprusting og mange baser

NATO legger vekt på å bygge opp kapasiteter for at alle land hver for seg, og sammen, kan være sterke og kampklare. Det kan bety å samordne kommandostrukturer, å bygge ut infrastruktur og sine engasjementer rundt teknologi og utstyr knyttet til dataovervåking. I det siste har NATO også besluttet at *«verdensrommet er et operasjonelt område for NATO»*. Nylig har NATO lagt vekt på byrdefordeling. Det er et annet ord for at alle landene skal øke sine utgifter til militæret.

NATO har få egne baser. De er involvert i flere operasjoner, og da benytter de seg av medlemslandenes baser og soldater.
USA har over 800 militære baser rundt om i verden i mer enn 70 land og over 150 000 militære personell i mer enn 150 land.

Ramstein Air Base

Dette er en amerikanskdrevet flybase i Tyskland. Basen drives av det amerikanske militæret som del av NATO-samarbeidet. Basen ble bygget tidlig under den kalde krigen. Basen ble mye brukt til frakt av materiell og personell til Afghanistan, og foruten amerikanske styrker finnes det også canadisk, tysk, britisk, fransk, belgisk, polsk, tsjekkisk, norsk, dansk og nederlandsk personell der.

Camp Bondsteel

Balkan ble under Bosniakrigen et skytefelt for amerikansk våpen-industri. Etter krigen opprettet USA «Camp Bondsteel». Basen ble bygget av «Kellogg, Brown & Root», som fra starten var et oljeselskap med nære bånd til USAs tidligere visepresident Dick Cheney. «Camp Bondsteel» var da den ble bygget den største utenlandske basen etter Vietnamkrigen. «Camp Bondsteel» ble hovedbasen til USAs hær under NATO-kommando i Kosovo. Det er ca. 7 000 amerikanske soldater på basen, noe som gjør det til den største basen på Balkan. Den amerikanske hæren har blitt kritisert for å bruke basen som en interneringsleir. Likevel er ikke basen åpen for inspeksjoner fra «Den europeiske komité for forebygging av tortur og umenneskelig og nedverdigende behandling eller straff». I november 2005 beskrev Álvaro Gil-Robles, menneskerettighets-utsending fra Europarådet, leiren som en *«mindre versjon Guantanamo»*.

I det siste har det vært mye diskusjon om oppretting av militære baser med utenlandske soldater også i Norge – på Værnes og i Nord-Norge. Dette skjer selv om Norge har en vedtatt politikk om at det ikke skal tillates, nedfelt i baseerklæringen av 1949.

NATO har noen stående styrker på permanent basis. Disse inkluderer NATOs stående maritime styrker, som er klare til å aksjonere når de blir bedt om det. I tillegg har NATO et integrert luftvernsystem for å beskytte mot luftangrep. NATO utfører også flere såkalte luftpolitioppdrag. Som en del av slike oppdrag patruljerer NATOs jagerfly luftrommet til medlemmer som ikke har egne jagerfly. De flyr 24/7, 365 dager i året. Fra februar til mars 2020 var det Norges tur til å delta i luftovervåking for NATO rundt Island med sine F-35 jagerfly.

Atomvåpen

NATO har vedtatt at de kan være førstebruker av atomvåpen. Gjennom samarbeid og partnerskap har NATO i praksis åpnet opp for atomvåpen flere steder i verden. Ubåter, marinefartøyer og fly utstyres med atomvåpen.

På møtet på NATOs 70-årsmarkering 4. desember 2019 vedtok NATO at *«NATO vil forbli en atomvåpenalliansе»*, og de bestemte å *«styrke vår evne til å avskrekke og forsvare med en passende blanding av kjernefysiske, konvensjonelle og missilforsvarsevner, som vi fortsetter å tilpasse»*. På NATO-toppmøtet 14. juni 2021 uttalte de: *«Vi gjentar vår motstand mot traktaten om forbud mot atomvåpen (FN-traktat forbudet) som er uforenlig med alliansens politikk for avskrekkelse av atomvåpen»*.

Det er fem land i Europa (2021) som er vertskap for bombene som USA har utplassert i Europa. De fem landene er Nederland, Belgia, Tyskland, Italia og Tyrkia. Amerikanske myndigheter har ikke offisielt bekreftet hvor i Europa bombene lagres.

FNs atomvåpenforbud ble vedtatt av 122 stater 7. juli 2017. For at avtalen skulle tre i kraft, måtte 50 stater ratifisere forbudet. Det skjedde 24. oktober 2020. Norges medlemskap i atomvåpenalliansen NATO brukes av mange politikere som et argument for at Norge ikke vil skrive under FNs forbud mot atomvåpen.

NATOs fiendebilder

Russland og Kina omtales ofte som konkurrenter som generelt skaper usikkerhet og ustabilitet, og som ikke deler NATOs verdier. NATOs oppgave blir *«å skape orden og stabilitet i en usikker verden»*, sier de selv. 11. september 2001 ble et slags veiskille. Det var ikke lenger bare stater som truet, men globale nettverk av terrorister (al-Qaida og senere IS), og NATOs trusselbilde ble endret. NATO har siden direkte engasjert seg i kamp mot det de definerer som terrorister. Kamp mot terrorister er også en del av NATOs utvidede «out-of-area»-mandat.

I en tid med endringer og ustabilitet svarer NATO med å vektlegge samholdet seg imellom, men flere NATO-land er i dag likevel ikke så enige som før.

Et eksempel på det var i 2019 da Frankrikes president Emmanuel Macron kalte NATO *«hjernedød»* i et presseintervju i forbindelse med Tyrkias angrep på Syria.

NATOs historie

NATO og Norge – myter og realiteter

4. april 1949 var utenriksministrene fra 12 nordatlantiske land samlet i Washington, D.C. for å danne NATO (The North Atlantic Treaty Organization), og å undertegne Atlanterhavspakten.

Opprinnelig besto NATO av 12 land: Belgia, Canada, Danmark, Frankrike, Island, Italia, Luxembourg, Nederland, Norge, Portugal, Storbritannia og USA. I 1952 ble Hellas og Tyrkia med, i 1955 Forbundsrepublikken Tyskland (Det gjenforente Tyskland fra 1990), i 1982 Spania, i 1999 Polen, Tsjekkia og Ungarn, i 2004 Bulgaria, Estland, Latvia, Litauen, Romania, Slovakia og Slovenia, i 2009 Albania og Kroatia, og i 2017 Montenegro. Med Nord-Makedonia som nytt medlem er det nå totalt 30 medlemsland. Mange av de nye NATO-landene er tidligere Sovjet-republikker med grense mot Russland, altså langt fra det som vanligvis regnes til det nordatlantiske området.

Bakteppe – situasjonen 1945–1949

Etter at krigen ble slutt i 1945 møttes krigsperiodens ledere i USA, Storbritannia og Sovjetunionen – Franklin D. Roosevelt, Winston Churchill og Josef Stalin – flere ganger blant annet på Jaltakonferansen som omhandlet hvordan Tyskland skulle demilitariseres og avnazifiseres, og hvordan de frigjorte folkene i Europa skulle gjenvinne sin selvråderett. Her ble det avtalt interessesfærer etter krigen. Men alliansen mellom Sovjetunionen og Vestmaktene fra krigen gikk raskt i oppløsning. 5. mars 1946 holdt Churchill en tale hvor han krevde en vestlig antisovjetisk allianse.

Jaltakonferansen: Winston Churchill til venstre, Franklin D. Roosevelt i midten og Josef Stalin.

Både USA og Sovjetunionen hadde etter krigens slutt redusert sine stående styrker betraktelig. Men opprustningen startet raskt. I de første årene etter krigen etablerte USA baser rundt Sovjet, og i 1949 var det 400 av dem. Sovjet på sin side ville sikre sin innflytelse over områder i Øst-Europa med tett tilknytning til kommunistpartier.

12. mars 1947 presenterte USAs president Harry S. Truman Trumandoktrinen. Han lanserte USA i rollen som verdens politimann. Marshallplanen ble lansert 5. juni 1947, og iverksatt i 1948. Den hadde som siktemål både økonomisk gjenreisning etter krigen og samtidig å ivareta USAs politiske og økonomiske interesser i Europa.

Båndene mellom Vest-Europa og USA skulle styrkes. 22. januar 1948 holdt den britiske utenriksminister Ernest Bevin en tale i det britiske Underhuset hvor han lanserte ideen om vesteuropeisk samarbeid for å møte trusselen fra Sovjetunionen.

Opprettelsen av NATO skjedde åpenbart i sammenheng med stormaktenes kamp om posisjoner, kontroll og omfordeling etter krigen. Som Hastings Lionel Ismay, NATOs første generalsekretær, sa om hensikten: *«Holde russerne ute, amerikanere inne og tyskerne nede»*.

Norges vei inn i NATO

Det hadde vært betydelig støtte i Norge til nøytralitetspolitikken fram til 9. april 1940. Trygve Lie, som overtok som utenriksminister under andre verdenskrig, ønsket tidlig en formalisert allianse i fredstid. Mange innenfor Det norske Arbeiderparti begynte tidlig å arbeide for en militær tilknytning mellom Norge og Vestmaktene. Motstanden mot å knytte Norge til en vestlig allianse var imidlertid lenge ganske stor.

Det første vedtaket som uttrykte støtte for en vestlig allianse ble gjort av Oslo Arbeiderpartis representantskap, som i en uttalelse 3. februar 1948 gav tilslutning.

Einar Gerhardsens Kråkerøytale i 1948 påvirket i stor grad begivenhetene. Bakgrunnen var blant annet et maktskifte i Tsjekkoslovakia som noen omtaler som kupp. Talen spilte på frykten for kommunismen og Sovjetunionen, og bidro til å styrke de som ønsket vestlig alliansetilknytning.

Tanken om et nordisk forsvarssamarbeid

Alternativet til NATO som opprinnelig hadde stor tilslutning i Arbeiderpartiet, var en nordisk forsvarsallianse.

På et nordisk utenriksministermøte i Oslo 23.–24. februar 1948 fant de første diskusjonene om et skandinavisk forsvarsforbund på regjeringsnivå sted. Sveriges utenriksminister Östen Undén forhørte seg først om Norge var villig til å diskutere et nærmere militærpolitisk samarbeid mellom Norge og Sverige, og se på muligheten for et forsvarsforbund som også inkluderte Danmark. Svenskene ville at forbundet skulle stå utenfor enhver gruppering av andre makter. 1949 ble forsøket om å skape et skandinavisk forsvarsforbund skrinlagt fordi Norge framsatte et ultimatum om at alliansen måtte ha en formell tilknytning til Vestmaktene.

Vedtaket

Arbeiderpartiets landsmøte i 1949 ble holdt fra 17. til 20. februar. På sakslisten stod ingenting om Atlanterhavspakten. Først rett før middagspausen på landsmøtets tredje dag fikk delegatene utlevert flertalls- og mindretallsinnstillingene fra landsstyrets behandling. Samtidig ble det opplyst at saken måtte avgjøres samme dag.

Johanne Åmlid journalist og forfatter fra Arbeiderpartiet, skriver:

«Hadde det ikke vært det heseblesende jaget som preget forhandlingene, kunne opposisjonen ha samrådd seg og fremmet forslag om at de nordiske forhandlingene skulle tas opp igjen. Med tre minutters taletid fortsatte debatten i lyntempo for at landsmøte skulle nå fram til votering samme kveld. Det var ingen mulighet for samlet opptreden fra opposisjonen. Vi hadde liten eller ingen kontakt med hverandre, dels fordi vi ikke visste hvem de andre var, dels fordi det ikke ble tid. I møteledelsen satt partiets mest erfarne folk som hadde god øvelse i å behandle slike store møter. Da dirigenten foreslo prøvevotering, ante vi fred og ingen fare, og ingen protesterte eller forlangte skriftlig avstemning. Men prøvevoteringen ved håndsopprekning viste seg å få skjebnesvangre følger, for på denne måten kunne alle paktmotstanderne registreres. Og i personlig pågang utenfor forhandlingene fikk vi høre at motstand mot A-pakten kunne bli oppfattet og utlagt som mistillit til utenriksministeren og statsministeren, ja kanskje til hele regjeringen. Og dette var bare noen få måneder før stortingsvalget. Selv opplevde jeg å bli tatt i skole av [Martin] Tranmæl da jeg hadde vært freidig nok til å sette fram forslag om utsettelse av saken og innkalling av et ekstraordinært landsmøte. Han kom bort til meg og sa jeg måtte forstå hvor farlig situasjonen var. Utenriksdepartementet hadde fått melding om at Norge var det neste landet som sto for tur til å bli overfalt etter Tsjekkoslovakia. Meldingen var naturligvis hemmelig, men han kunne innestå for den. Derfor hastet det med A-pakten som ville sikre oss hjelp fra USA.»

Johanne Åmlid: «Ut av kurs», Pax forlag 1966. En førstehånds beretning fra Arbeiderpartiets lukkede landsmøte i 1949 der Norges medlemskap i NATO i realiteten ble avgjort.

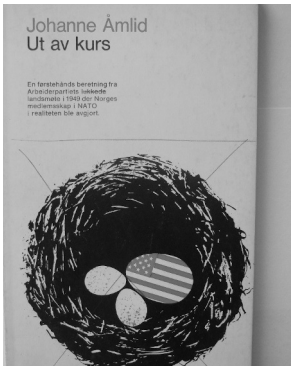

Det ble en stor debatt, men det ble samtidig hevdet at motstand mot den nye alliansen kunne oppfattes som mistillit til utenriksministeren og statsministeren.

Argumenter som vi kjenner godt til også i dag:

Olav Oksvik sa under debatten :
«Det avgjørende er at hvis vi går inn i Atlanterhavspakten, så går vi inn i en militær organisasjon hvor vi visstnok kan få et eller annet tilsagn om sikkerhet, men vi vil ikke ha noe herredømme over hvilke konflikter vi kan bli trukket bort i.»

Kaare Fostervoll sa dette:
«Følgen av Amerikas og Englands sikkerhetspolitikk er at Sovjet føler seg innringet. Ringen er sluttet fra Persia, Tyrkia og Hellas. Videre over Storbritannia til Island og Grønland. Når nå også Norge kommer med, så kjennes det av Sovjet selvsagt som innringning.»

3. mars 1949 fikk Stortinget i et lukket møte for første gang anledning til å debattere spørsmålet om Atlanterhavspakten. Innstillingen fra komiteen lød: *«Stortinget er enig i at Norge søker samarbeid med de vestlige demokratier på det forsvarspolitiske område, og at vi om mulig søker å komme med i de forberedende drøftelser om en freds- og forsvarspakt mellom landene ved det nordlige Atlanterhav (Atlanterhavspakten).»* Mot 13 stemmer ble det vedtatt at Norge skulle være medlem i NATO.

Basepolitikken som ble vekk

Selv om Norge sluttet seg til NATO, ble det tatt noen vesentlige reservasjoner. I 1949 sa Norge nei til utenlandske baser og atomvåpenlagring på norsk jord så lenge landet ikke var angrepet eller utsatt for trusler om angrep (baseerklæringen avgitt i februar 1949).

Det har offisielt sett vært stor enighet om den norske basepolitikken, og Norge var et av de få landene i NATO uten amerikanske eller britiske baser. Men den ble likevel praktisert ganske variabelt. Fly-og marinefartøyer fra andre land brukte norske baser selv om det ikke var fast stasjonerte soldater der. På 1970-tallet ble det avslørt at radiosendere på norsk jord ble brukt som navigasjonssystem for amerikanske atomubåter. Dette navigasjonssystemet het Loran-C. I 1963 sto den første høyteknologiske GLOBUS-radaren klar i Vardø. Radarsystemet i Vardø er i stadig utbygging. Det består av GLOBUS, GLOBUS l, II og III, frem til den nyeste GLOBUS lV som er i planleggingsfasen. Det er Etterretningstjenesten (E-tjenesten) som styrer Vardø-radarene. Vardø-radarene er et viktig ledd i i USAs overvåkning av Russlands luftrom, og blir brukt til å overvåke verdensrommet og til forskning.

Vardø-radarer: GLOBUS II til venstre og GLOBUS III til høyre.

Av den norske etterretningstjenesten.

Lisens: COM:FOP Norway.

I dag mener mange at den tidligere basepolitikken er forlatt, og vi har fått fast stasjonerte utenlandske styrker på norsk jord – se kapittelet om NATO i nordområdene.

Norsk oppslutning om NATOs atompolitikk

I 1957 ble det etablert ordninger der atomvåpen ble integrert i allierte lands styrker, det vil si at amerikanske atomvåpen ble utplassert i de fleste NATO-land i Europa. I det store og hele har Norge sluttet lojalt opp om NATOs atomvåpenstrategier og hele tiden akseptert NATOs avhengighet av atomvåpnenes avskrekkende effekt.

Noen reservasjoner har vi likevel gjort: Både basepolitikken, reservasjon mot å lagre atomvåpen i Norge (Gerhardsen i 1957) og anløpspolitikken (Bratteli-doktrinen fra 1975), viser dette. Likevel har vi akseptert å være under atomparaplyen til NATO.

NATO-motstand

De første årene var det liten aktivitet blant norske NATO-motstandere. Foruten Norges Kommunistiske Parti, som i årene etter andre verdenskrig hadde rask tilbakegang, var den åpne motstanden mot NATO i Norge de første årene knyttet til ukeavisa Orientering. At det fantes en latent NATO-motstand eller skepsis som var sterkere enn det som offisielt kom fram, skulle vise seg ved det såkalte påskeopprøret i 1958.

Før påske i 1958 ble det utarbeidet et opprop mot NATO og atomopprustning med krav om at Norge måtte legge ned veto i NATOs råd; vesttyske styrker skal ikke utstyres med atomvåpen. Over halvparten av Arbeiderpartiets stortingsgruppe ga sin tilslutning. Dessuten var det ja fra fagforeninger som representerte ca. 300 000, over halvparten av LOs medlemmer. Oppropet ble gjort kjent påskeaften, 5. april 1958. Rundt 1960 ble også atomvåpnenes plass i NATO mer diskutert. Motstanden mot atomvåpen og NATO var en av hovedgrunnene til at Sosialistisk Folkeparti ble dannet i 1961 etter at flere ble ekskludert fra Arbeiderpartiet.

NATO-motstanden fikk et oppsving utover 1960-tallet. USAs krigføring i Vietnam bidro til at ungdomskullene i hele verden på slutten av 1960-tallet ble sterkt radikalisert. Alle miljøer til venstre for Arbeiderpartiet var NATO-motstandere, og innenfor Arbeiderpartiet og Venstre fikk NATO-motstanden et oppsving i denne perioden. Antiimperialisme og kamp mot USAs framferd rundt om i verden hadde gjennomslag både i Arbeidernes ungdomsfylking (AUF) og Unge Venstre. Unge Venstre inntok standpunkt mot NATO. AUF tok også i 1969 standpunkt mot NATO med overveldende flertall. I Norge var NATO-motstanden enerådende i nye radikale bevegelser som Sosialistisk Ungdomsforbund og senere Arbeidernes kommunistparti.

NATO som et redskap mot venstrekrefter

Ikke alle NATO-land hadde noe formelt demokrati da NATO ble stiftet. Diktaturstaten Portugal var blant NATOs 12 opprinnelige medlemsland. I perioden fra 1949 til fascistdiktaturet falt i 1974 var demokratisering av Portugal ikke på NATOs agenda. Det ble heller ikke fremmet noe krav om at Portugal skulle gi slipp på sine kolonier i Angola og Mosambik, som landet førte langvarig krig for å beholde. Tyrkia var medlem selv etter militærkuppet i 1980, og med svært begrensede demokratiske rettigheter i dag.

I Hellas skulle NATO bidra aktivt til å fjerne den folkevalgte regjeringen. Hellas ble medlem av NATO i 1952. I april 1967 ble et fascistisk kupp gjennomført med CIA i en sentral rolle. Den amerikanske 6. flåte ankret opp utenfor havna i Athen straks før kuppet. Demokratiet i Hellas ble avskaffet etter en NATO-plan som het Prometheus, og ble et diktaturstyre fram til 1974. Planen inneholdt detaljerte retningslinjer for arrestasjon og internering av kommunister, progressive fagforeningsledere, venstreradikale intellektuelle og folk som har gått inn for en nasjonalt uavhengig politikk. Bakgrunnsmateriale for planen er etterretningsrapporter utarbeidet av det lokale overvåkingspolitiet i nært samarbeid med CIA. Planen viste seg å være meget effektiv. All antikapitalistisk og demokratisk opposisjon ble knust.

Liknende planer ble laget for andre NATO-land (for eksempel Operasjon Gladio, i Norge kjent som «Stay Behind»). Og på 1970-tallet ble det også i Norge gjennomført en rekke øvelser rettet mot indre fiender. Øvelsene «Good Heart», «Firm Sand», og «Wintex -73» var alle stabsøvelser i NATO-regi. På denne tiden hadde avisa Klassekampen avslørt hemmelige NATO-telegrammer som dokumenterte at militæret drev øvelser rettet mot indre opposisjon, som organisasjoner på venstresiden eller fagorganiserte ved nøkkelbedrifter. Dette ble en stor politisk sak og skapte reaksjoner. I juni 1973 reagerte sambandssoldaten Narve Trædal ved Forsvarskommando Nord-Norge på et par lignende telegrammer. Han sørget for å få levert kopier til Klassekampen, som slo telegrammene stort opp.

Denne avsløringen resulterte i etterforskning i det militære, der Trædal var en av flere mistenkt for lekkasjen. Han ble fengslet, satt i tre uker med brev- og besøksforbud. Fagforeninger som representerte om lag 100 000 medlemmer, protesterte mot forsvarets øvingspraksis og mot rettsforfølgelsen av Trædal.

Også i dag er det lover i Norge som bygger på NATOs historie og samarbeid. Sivilt beredskapssystem utgjør sammen med Beredskapssystem for Forsvaret et helhetlig «Nasjonalt beredskapssystem» (NBS). *«NBS er harmonisert med NATOs beredskapssystem, 'NATOs Crisis Response System', for å sikre raske og koordinerte beslutninger mellom Norge og NATO, men er tilpasset nasjonale forhold og behov.»* (Regjeringens forslag til langtidsplan for forsvaret, april 2020).

NATO utvider sitt virkeområde

Utvidelse østover i Europa

NATO utvidet etter hvert sine gamle rammer ved å innlemme mange tidligere Østblokkland i alliansen. I 1990 fikk Mikhail Gorbatsjov en garanti av den amerikanske utenriksministeren James Baker som gikk ut på at hvis Sovjetunionen flyttet sine tropper og tillot tysk gjenforening, ble han lovet at NATO ikke ville utvide seg *«en tomme mot øst»*. Også den tyske kansleren Helmut Kohl forsikret Gorbatsjov om at ingen tidligere Warszawapakt-land skulle innlemmes i NATO.

USAs utenriksminister James Bakers forsikring om NATOs ikke-utvidelse i sitt møte med Sovjet-leder Mikhail Gorbatsjov 9. februar 1990 var en del av en rekke forsikringer om sovjetisk sikkerhet gitt av vestlige ledere til Gorbatsjov og andre sovjetiske embetsmenn gjennom hele prosessen med tysk forening i 1990 og fram til 1991. Her er håndskriften til Stepanov-Mamaladze etter et møte 12. februar 1990:

«Og hvis et forent Tyskland forblir i NATO, bør vi ta vare på ikke-utvidelse av dens jurisdiksjon mot øst.»

Kilde: USAs National Security Archive, dokumenter frigitt 12.12.2017.

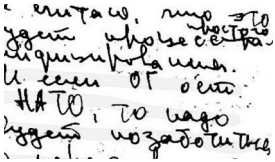

«Out-of-area»-strategien

Etter Sovjetunionens sammenbrudd ble NATOs geografiske virkeområde sterkt utvidet. «Out-of-area» ble innført i 1991, og er NATO-sjargong for operasjoner utenfor medlemslandenes territorium. NATOs første «out-of-area»-operasjon startet i Bosnia i 1992, og varte til 1995. I Kosovo i 1999 ble den første «out-of-area»-operasjonen uten FN-vedtak gjennomført. Norge har flere ganger deltatt i «out-of-area»-kriger.

12. september 2001 besluttet NATO å bruke artikkel 5 i programmet etter 11. september-angrepene mot USA. Dette skjedde også «out-of-area» selv om landet selv ikke direkte hadde angrepet USA eller andre NATO-land. Siden den gangen har NATO hatt styrker i Afghanistan fram til i våre dager.

Frankrikes president Jacques Chirac sa i et intervju 4. februar 2004:
«Du må være realistisk i en verden i endring. Vi har oppdatert vår visjon, som en gang holdt fast at NATO hadde geografiske grenser. Ideen om et regionalt NATO eksisterer ikke lenger, slik alliansens engasjement i Afghanistan viser. Og vi er ikke imot en rolle i Irak for NATO hvis det kommer til det.»

Mange har stilt spørsmål om hvilket mandat NATO har hatt til å påta seg sin utvidede rolle i verden. Flere ser det i sammenheng med den rollen som USA spiller i NATO, og USAs ønske om å holde på sin dominerende plass i verden.

Kriger

Selv om NATO ikke har den overordnede kommandoen i militære operasjoner, så er NATO likevel ofte med. USA og andre stormakter danner noen ganger «koalisjoner» som deltar i kriger. Et eksempel på dette er bombingen i Libya i den innledende fasen, og i Syria. Slike operasjoner får ofte støtte og forståelse fra NATO.

Her følger noe mer om de største krigene hvor NATO på ulike vis har vært direkte eller indirekte med.

Bosniakrigen

Sommeren 1995 ble NATOs medlemsland enige om å intervenere for å få slutt på krigen i Bosnia. NATO startet en to ukers luftkampanje mot bosnisk-serbiske styrker og i løpet av de påfølgende månedene en rekke andre militære tiltak. Etter fredsavtale i 1995 fortsatte NATO med å utplassere styrker til landet.

Denne krigen ble forankret i FN-vedtak. NATO som en eksklusiv politisk militærallianse tok altså et ansvar på vegne av hele verdenssamfunnet (FN).

Dette var første gang NATO ble involvert i en krisehåndteringsoperasjon som ikke er knyttet til artikkel 5. Andre krisehåndteringer som ikke er begrunnet i artikkel 5 har fulgt; i Kosovo, i Nord-Makedonia (tidligere kjent som Den tidligere jugoslaviske republikken Makedonia), i Afghanistan, i middelhavsland, utenfor Afrikas Horn, og over Libya.

Kosovokrigen – Serbia

I 1999 gikk NATO til militær intervensjon mot Jugoslavia med den offisielle begrunnelsen å stanse overgrep begått av serbiske styrker mot albanske sivile og å *«hindre en humanitær katastrofe»*. En omfattende bombekrig fra NATOs side fulgte, og flere hundre tusen ble jaget på flukt internt i Kosovo og over grensen til nabolandene. Fordrivelsen av sivilbefolkningen tiltok sterkt under NATOs bombekrig.

NATOs angrep på Serbia var en av de mest omfattende militære operasjoner i Europa siden andre verdenskrig. Det var en åpen militær aksjon, uten FN-mandat, mot en suveren stat. For første gang etter andre verdenskrig deltok Tyskland i angrep på en suveren stat. Det samme gjaldt for Norge, som deltok med flystyrker. NATOs intervensjon utløste en omfattende debatt om folkeretten, og om det moralske grunnlaget og faktagrunnlaget for intervensjonen. Folkeretten er synonymt med internasjonal lov og handler om lands rettigheter, for eksempel rettigheten til ikke å bli angrepet.

«Kosovo Force» (KFOR) er en styrke som ble opprettet av NATO i Kosovo etter krigen der. Formålet med styrken er *«å skape og opprettholde fred og orden»* i Kosovo. På det meste tjenestegjorde det 50 000 soldater fra 30 forskjellige land i KFOR, også fra Norge.

Syria og Irak

Landene i Midtøsten har veldig lenge vært i sentrum for stormakters rivalisering og kontroll – på grunn av beliggenhet og for transport, handel og ressurstilgang (olje). Landegrenser har i stor grad blitt tegnet på kartet av stormakter. Historien er lagret hos folk og kulturer, og ulike lokale nasjonale motsetninger ligger som et bakteppe. USA og NATOs involvering er ikke av ny dato, men uro og opprør (både skapt av stormakter og regional undertrykking) førte til at stormaktene har sett sin sjanse til å blande seg inn mer åpent og direkte de siste tiårene.

Irakkrigen var en krig som begynte 20. mars 2003, da styrker fra en amerikansk-ledet koalisjon startet et omfattende militært angrep på Irak. Bakteppet var beskyldninger fra det amerikanske presidentkabinettet om at Saddam Husseins (Iraks president) regime disponerte masseødeleggelsesvåpen, noe som viste seg ikke å stemme. Krigen sluttet offisielt den 31. august 2010, men amerikanske styrker står fremdeles i landet.

«Operation Inherent Resolve» startet 8. august 2014, da USA iverksatte sine første militære angrep mot IS i det nordlige Irak. Operasjonen ble utvidet 22. september da USA og andre land startet bombing av IS-mål også i Syria. Koalisjonen ble til etter initiativ fra USA og besto først av ti land.

Norge har deltatt siden 2015 i Irak - og i 2016-2017 også i Syria, fra baser i Jordan. Norge har også bidratt med stabsoffiserer ved «the United States Central Command» i USA og «Combined Joined Task Force»-hovedkvarteret i Kuwait.

I mai 2016 sendte Norge – på forespørsel fra USA – 60 spesialsoldater for å trene opposisjonsgrupper i baser i Jordan. Dette var en utvidelse av «Operation Inherent Resolve» i Irak. I juli 2016 gjorde regjeringen et nytt vedtak, som åpnet for at de

norske styrkene kunne krysse grensen fra Jordan til Syria. 20. mai 2017 meldte flere utenlandske medier at norske styrker hadde krysset grensen og gått inn i Syria.
I januar 2020 vedtok nasjonalforsamlingen i Irak at alle utenlandske soldater skal ut av landet. Men NATO har opprettholdt sin tilstedeværelse. En fortsatt tilstedeværelse av norske soldater i Irak ble av flere sett på som brudd på folkeretten.

Krigen i Irak var i utgangspunktet ikke en formell NATO-krig. Det var uenigheter mellom NATO-landene. Men likevel var NATO involvert da de trente opp det irakiske militæret mellom 2004-2011. Fra 2014 ble de sentrale NATO-landene mer åpent involvert – enhetlig i koalisjon. Et direkte NATO-oppdrag i Irak nådde full operativ evne i september 2019. Oppdraget er utformet for å hjelpe Irak med å bygge, trene og utdanne sine militære styrker med det uttalte formålet å *«øke den langsiktige stabiliteten i Irak og regionen»*. Den koordinerer sin virksomhet med den tidligere USA-ledede «koalisjonen av villige».

Båtflyktninger fra Syria og Irak

Av Ggia.

Lisens: Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International

Libyakrigen 2011

FN vedtok våpenembargo og flyforbudssone over Libya, men «resolusjon 1973» forbød invasjon. Like fullt ble spesialsoldater fra Frankrike, Storbritannia, USA og golfstatene Qatar og De forente arabiske emirater satt inn; kanskje sågar før FN-vedtaket. Den USA-ledede krigen ble direkte etterfulgt av den NATO-ledede «Operation Unified Protector». Den norske regjeringen var opprinnelig imot norsk involvering i Libya. Men snudde raskt etter at «resolusjon 1973» ble ratifisert. I Libya opererte (blant annet) norske F-16-jagerfly i praksis som luftvåpenet til USA og NATO-allierte for regimeskifte – mot advarslene fra Den afrikanske union. Norske fly slapp 588 bomber i 130 bombeangrep. Totalt ble det sluppet 7642 NATO-bomber. Resultatet ser vi i flyktningestrømmene og fremveksten av flere terroristgrupper.

Afghanistankrigen

Krigen i Afghanistan begynte da USA 7. oktober 2001 startet den militære kampanjen «Operation Enduring Freedom», med særlig tyngde sør i landet. Påskuddet for krigen var terrorangrepene mot USA 11. september 2001 og USAs kamp mot al-Qaida og Taliban. For å få det til, måtte det også her bli et regimeskifte. USA fikk støtte til krigføringen av allierte, både innenfor og utenfor NATO. Norge deltok med F-16-kampfly fra en base i Kirgisistan samt med mindre spesialenheter i koalisjonsstyrkene fram til høsten 2003. Norge har gjennom satellitt- og kommunikasjonsteknologi gitt USA mange geologisk relaterte data om forflytninger i Afghanistan som styringsinformasjon til USA-droner.

I august 2003 overtok NATO kommandoen over «International Security Assistance Force» (ISAF), som da omfattet om lag 5 000 soldater og offiserer. Høsten 2005 vedtok regjeringen Stoltenberg at all norsk militær innsats i Afghanistan skulle knyttes opp til ISAF. Dette var første gang USA involverte NATO direkte gjennom artikkel 5 - «én for alle, alle for én». Den massive bombingen har hatt store sivile kostnader, og det er avdekket betydelige brudd på internasjonale lover vedrørende behandling av krigsfanger. Norge har siden årsskiftet 2001/2002 vært sterkt involvert i Afghanistan, og om lag 9 000 nordmenn har så langt (mai 2021) deltatt i krigen.
«Resolute Support Mission» er et NATO-ledet oppdrag for å trene, gi råd og hjelpe de afghanske sikkerhetsstyrkene og institusjonene. Oppdraget ble lansert 1. januar 2015, umiddelbart etter nedtrappingen av den internasjonale sikkerhetshjelpsstyrken. NATO har vedtatt å trekke sine styrker ut av Afghanistan i 2021 etter forhandlinger mellom USA og Taliban. Det er likevel vedtatt at noen fortsatt skal bli, med begrunnelse om å drive opplæring, sikre stabilitet og kontrollere flyplassen ved Kabul.

Det har vært mye kritikk angående Afghanistankrigen om at krigen har fortsatt på tross av at det ikke har blitt gjort betydelig fremgang i å ta Taliban og al-Qaida. Det ble mye debatt rundt dette da the Washington Post publiserte Afghanistanpapirene i 2019. Papirene er dokumenter bestående av intervjuer med militære tjenstefolk og diplomater, der mange sa tidlig i krigen at den ikke kunne vinnes.

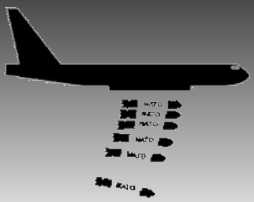

NATO i dag

NATO sier selv at de har skapt fred og framgang i syv tiår. Jens Stoltenberg formulerte seg sånn (i Dagens Næringsliv 7.12.19):
«Vi ønsker å bevare freden, og den beste måten å bevare freden på, er at det ikke er noen tvil om at NATO kan forsvare ethvert NATO-land. NATOs oppgave er å hindre krig, og den måten vi hindrer krig på er å gjøre det klart for enhver mulig angriper at dersom et NATO-land angripes, så vil hele alliansen komme til unnsetning, og dermed unngår vi et angrep.»

Formelle begrunnelser behøver ikke å si hele sannheten. Det kommer selvsagt an på hvordan og hvem som definerer hva som er angrep og hva som er forsvar, og hva de faktisk forsvarer eller fordømmer.

Opprustning

Mange trodde at NATO ville forsvinne da Sovjetunionen ble oppløst og da det såkalte jernteppet mellom øst og vest falt sammen. Men selv om det som tidligere ble definert som NATOs motpart, Sovjet og Warszawapakten, ble oppløst, så består og vokser NATO. I dag satser NATO mye på å ruste opp. NATO øker militæret på flere måter: mer penger, flere våpen, flere faste aktiviteter og flere militærøvelser. Siden 2014 har opptrappingen økt kraftig. Det har vært den største økningen siden den kalde krigen. For eksempel er reaksjonsstyrken («Response Force») tredoblet, og det er opprettet en 5 000 sterk «spydspisstyrke» og opprettet multinasjonale kampgrupper i Estland, Latvia, Litauen og Polen. NATO har også økt sin tilstedeværelse sørøst i Europa med en brigade i Romania. NATO har også vedtatt opptrappingsplaner for Polen, Baltikum og Nord-Atlanteren/Arktis.

På Toppmøtet 14. juni 2021 viste NATO til pågående engasjementer. NATO *«fortsetter å forbedre vår forsterkede tilstedeværelse i Estland, Latvia, Litauen og Polen gjennom sitt engasjement, og ved å sikre evnen til de fire kampklare kampgruppene til å operere med nasjonale hjemforsvar på en integrert måte. Vi har økt våre bidrag til vår skreddersydde fremadrettede tilstedeværelse på land, til sjøs og i luften i Svartehavsregionen»* Dette defineres i NATO-språk som «forward presence».

En multinasjonal rammebrigade for å trene allierte landstyrker er på plass i Kroatia og Romania. Alliansen har også investert i ekstra lufttrening og luftpolitisering («Air Policing»). I tillegg kommer «Resolute Support Mission» i Afghanistan og NATO-oppdraget i Irak.

Økte tropper og tilstedeværelse har gått hånd i hånd med en vesentlig opptrapping av store militære NATO-øvelser – som «Trident Juncture» i Norge i 2018.

Scene fra Trident Juncture 2018

Av L(Phot) Will Haigh.

Lisens: Open Government License version 1.0

Alliansen har ytterligere trappet opp luftpolitiet over Østersjø- og Svartehavs-områdene og fortsetter å utvikle felles etterretning, overvåking og rekognosering.

NATO, gjennom USAs overvåking i nordområdene, har for lengst trukket Norge inn i aktiv overvåking og spionasje overfor Russland.
Tidlig i 2021 var det en tilspissing av krigen i Ukraina. Mange frykter konflikten kan føre til en direkte konfrontasjon mellom USA, NATO og Russland.

På toppmøtet i Warszawa i juli 2016 anerkjente NATO cyberforsvaret som et nytt operasjonelt domene, for å *«muliggjøre bedre beskyttelse av nettverk, oppdrag og operasjoner»*. På utenriksministermøtet i november 2019 ble de allierte enige om å anerkjenne verdensrommet som et nytt operativt domene.

Nye NATO-planer og strategi - NATO 2030

NATOs forrige formelt vedtatte strategi var fra 2010. Den var preget av mer samarbeidsvilje mellom øst og vest etter Sovjetunionens sammenbrudd. Siden den gangen er NATO utvidet med land med ulike kulturer, styresett, historie, økonomi og syn på farer som truer. Flere ser arbeidet med NATOs nye strategi som et forsøk på at USA, med NATO-paraplyen, ønsker samling rundt sine rekker og en begrunnelse for å opprettholde NATO som en langvarig militærallianse. Mange ser dette som ønske om å samle flest mulig om USAs konkurranse mot et voksende Kina og et Russland som har kommet seg politisk, økonomisk og militært etter sammenbruddet.

NATO har behov for å tilpasse seg for å sikre *«NATOs relevans»* (fra NATOs refleksjonsgruppes rapport «NATO 2030»)

NATO-toppmøtet 14. juni 2021 vedtok sin plan og prioriteringer under overskriften «NATO 2030 agenda». Det innebærer noen føringer for vedtak av ny NATO-strategi neste år, men også klare retningsvalg i dag.

NATOs mål for 2030 er at NATO må bli sterkere, vektlegge «den politiske dimensjonen», bli mer globalt orientert og styrke fellesskapet. Som bakteppe vises det til globale endringer og nye trusler – hvor Kina vekst framheves som en sikkerhetspolitisk trussel. Et ledd i strategien er at NATO landene må snakke mer sammen og ha konsultasjoner om globale utenrikspolitiske spørmål. Begrunnelsen er at globale forhold kan påvirke sikkerheten i det nordatlantiske området. Det er likevel fortsatt ulike syn på i hvor stor grad NATO skal involvere seg i verden og hva som bør prioriteres. Det er også nytt at NATO nå legger vekt på miljø- og klimaendringer i sammenheng med miljøendringenes effekt på den militære kapasiteten.

NATO som våpen

Militære operasjoner og kriger

NATOs krigshistorie har etter hvert blitt lang. I dag fortsetter NATO med militære engasjementer - i samarbeid med venner og partnere. I Irak har Norge hatt noen soldater som har vært direkte underlagt den USA-ledede koalisjonen. Men i det siste stiller Norge mer opp for den egne NATO-kommandoenheten. I mars 2020 ledet NATO operasjoner i Afghanistan, Kosovo og middelhavsområdet. I 2018–19 innledet NATO aksjoner i Irak. NATO er også aktiv i Afrika og utfører flyoppdrag der de hjelper Den afrikanske union med å frakte tropper og utstyr. Videre deltar NATO med aktiviteter knyttet til flyktning- og migrantkrisen i Europa og har missiler og fly plassert i Tyrkia.

Kriger i humanismens navn

Fra kolonimaktenes tider ble det brukt argumenter om sivilisering av innfødte – med sterke rasistiske undertoner. I dag brukes argumentasjon om demokrati, humanisme og kvinnefrigjøring som relativt åpen begrunnelse for intervensjoner. I tillegg brukes ofte terrortrusler som begrunnelse for militære operasjoner. Det er avslørt bevisst falsk informasjon fra USAs side knyttet til invasjonen i Irak. Det samme er avslørt når det gjelder USAs informasjon rundt krigen i Afghanistan. Wikileaks-avsløringene dokumenterer både propaganda og folkerettsstridige militære aktiviteter inkludert tortur.

NATO Middle East

USA ønsker at NATO *«tar mer ansvar»* i midtøsten (Donald Trump, januar 2020). Ønsker om å utvide NATOs engasjement i regionen kan ha bakgrunn i at USA prioriterer aktiviteter i Asia og Sør-Kinahavet. Dette vil forsterke NATOs «out-of-area» på en mer permanent basis.

Suverenitet og internasjonal rett

Suverenitet betyr at alle stater er suverene og likeverdige. Prinsippet er sentralt i internasjonal lov. NATOs selvpålagte ansvar for sikkerhet og stabilitet utfordrer suverenitetsprinsippet. NATO bestemte selv at de kan gripe inn i konflikter i land. Dette kan ses som et brudd på FN-pakten som sier at *«alle medlemmer skal avholde seg fra 'trusler om eller bruk av væpnet makt mot noen stats territoriale integritet eller politiske uavhengighet.'»*

Dette er en folkerettslig farlig utvikling som setter land over hele verden i fare for intervensjoner, som for eksempel fremmedstøttede regimeskifter. Libya er et eksempel på det, med katastrofale følger.

Som en følge av sine nye formål har NATO-landene lagt større vekt på transportable styrker enn de hadde i begynnelsen. I tillegg opprettet NATO sin «Response Force» som en hurtiginngripende militær avdeling.

NATO i nordområdene

Det er Forsvarets operative hovedkommando som skal lede norske styrker i strid, fram til NATO kommer. Da overtar NATOs fellesoperative hovedkvarterer, som det er tre av. De er «Allied Joint Force Command Naples», «Joint Force Command Brunssum» og «Joint Force Command Norfolk».

NATO har skrudd av og på sitt engasjement i Nord-Atlanteren. Som ledd i den pågående militariseringen og stormaktrivaliseringen ble den nye kommandosentralen «Joint Force Command Norfolk» opprettet i 2020. Den tar sikte på å være fullt ut operativ i slutten av 2021. Hovedoppgaven er å ivareta de alliertes sikkerhet i det nordlige Atlanterhavet.

NATOs base JWC på Jåttå i Stavanger har til oppgave å trene, koordinere og legge til rette for effektivitet i NATOs operasjoner. Med det er Norge direkte trukket operativt inn i alle NATO-aksjoner – uavhengig av om disse berører Norges sikkerhet direkte. (Se mer under kapittelet om hvordan NATO er bygget opp).

Norge er også tungt involvert i USA og NATOs satellitt-, radar- og etterretningsvirksomhet i nordområdene, dette gjelder i våre nærområder og i Baltikum. Dette er tilfellet også på Svalbard, hvor det står et satellittsystem kalt SvalSat. Det er et senter for kommunikasjonen mellom satellittene i verdensrommet som kan sende informasjon til fastlandet via en fiberkabel som delvis er finansiert av amerikansk etterretning. Dette er verdens mest brukte bakkestasjon der rundt 100 antenner tar imot signaler fra 40 000 satellittpasseringer i måneden. Informasjon fra SvalSat om topografi, været og posisjonen til bevegelige gjenstander som biler og raketter blir brukt av flere land i kriger. Svalbardtraktaten artikkel 9 forbyr militær aktivitet på øygruppen. På den ene siden mener noen at satellittinformasjonen ikke kan regnes som et brudd på Svalbardtraktaten siden informasjon om topografi, været og bevegelse av gjenstander ikke i utgangspunktet er militært. På den andre siden mener noen at det er brudd siden satellittinformasjonen blir behandlet som militært viktig informasjon av landene som bruker SvalSat. De peker på at det er laget lover og avtaler for å hindre satellittselskaper fra å selge satellittinformasjon til land som blir ansett som fiender, som for eksempel den tyske loven «Satellite Data Security Act» som skal sørge for at informasjonen fra tyske selskapers satellitter ikke skal ramme tyske sikkerhetsinteresser.

Norge i et stormaktsspill

I 1999 skjedde et dramatisk brudd med etterkrigstidens politikk, da Norge for første gang deltok i en angrepskrig. Jugoslavia var bare startskuddet. De siste 20 årene har Norge deltatt i aktiv krigføring en rekke ganger, drept sivile og ødelagt staters infrastruktur. At vi ikke opplever det på egen jord, betyr ikke at vi ikke er i krig.

Ikke bare er vi blant verdens tjue største eksportører av militært materiell, vi er et av de landene i verden som oftest deltar i krig utenfor eget territorium. Siden 1990 har Norge deltatt i: Gulfkrigen mot Irak i 1991, invasjon i Somalia i 1993, krigen i Bosnia fra 1992–95, Kosovokrigen i 1999, Afghanistankrigen fra 2001 fram til i dag, Irakkrigen fra 2003 til 2011, krigen mot Libya i 2011 og Mali (2016 og 2019). Mangeårig norsk deltakelse i Afghanistankrigen er oppsummert og begrunnet i granskningsrapporten «En god Alliert – Norge i Afghanistan 2001-2014» fra 2016 med viktigheten i å *«vise at Norge er en god alliert for USA»*.

Norge bidrar fast til NATOs «Enhanced Forward Presence» (EFP) i tidligere Øst-Europa med 120 soldater (2021) til EFP-bataljoner i Litauen og deltar i NATOs multinasjonale brigader som har blitt bygget opp siden 2017.

Norske utenlandsoppdrag og innretningen av forsvaret har skapt mye debatt i det siste. Fra flere hold vises det til at vi har svekket vår egen nasjonale forsvarsevne ved å fokusere på utenlandsoppdrag.

Utenlandske baser og soldater er på vei inn i Norge og Norges vei ut av landet

Til tross for at Norges offisielle holdning er at ingen utenlandske baser skal finnes i Norge i fredstid, så er det nå åpnet for flere militære aktiviteter.

USA får lagre materiell for en brigadestyrke av «United States Marine Corps» (USMC) i Trøndelag og stasjonerer i perioder soldater fra USMC på Værnes og Setermoen. Da det ble besluttet i 2016 å plassere 330 amerikanske marinesoldater på Værnes, ble det for første gang offisielt stasjonert allierte soldater på norsk jord i fredstid. 22. februar i år landet de amerikanske strategiske bombeflyene B-1B Lancer på Ørland flystasjon. Det er første gang at amerikanske bombefly utplasseres ved en norsk flybase.

I 2019 inngikk norske og britiske myndigheter en tiårig avtale om at det hvert år skal komme ca. ett tusen soldater fra det britiske marinekorpset for å drive fast vintertrening i Norge. I januar 2020 ble en nybygd leir for utenlandske soldater åpnet på Maukstadmoen (Skjold militærleir) i Målselv.

USAs militærtekniske spesialister er fast stasjonert og knyttet til kampflyene F-35 og rekognoseringsflyene P-8. Britiske og amerikanske overvåkingsfly av typen Boeing P-8A Poseidon driver regelmessig arktisk patruljevirksomhet i Nord-Atlanteren og Barentshavet, ved hjelp av lagring av utstyr på Andøya. Andøya flystasjon er også sentral for det inngåtte samarbeidet mellom Norge og USA knyttet til operasjon av satellitter – som også brukes av militæret.

Det er USA-personell knyttet til ulike radar-, overvåkings- og etterretningsanlegg blant annet ved Vardø-radarene. I forbindelse med rivaliseringen mellom Russland og NATO i Nord-Atlanteren og arktiske områder, åpner Norge nå for at USAs flyvåpen kan bruke flyplassen på Jan Mayen. Begrunnelsen er behov for hjelp til transport av personell og forsyninger.

I 2009 ble Olavsvern marinebase lagt ned, og USAs kjernekraftdrevne ubåter la ikke lenger til kai på den norske kysten. Senere er havneområder ved Haakonsvern ved Bergen og ved Tønsvik sivile havn utenfor Tromsø åpnet som nye støttepunkter for USAs og alliertes ubåter.

En vesentlig endring i basepolitikken

Til tross for baseerklæringen fra 1949 har det i perioder vært utenlandske soldater og utstyr i Norge. Avtaler med USA på 1950 og 1960-tallet, blant annet «Co-located Operating Base», ble den gangen hemmeligstemplet. Nå inngås en åpen avtale mellom USA og Norge. Avtalen som behandles i Stortinget høsten 2021 heter «Supplementary Defence Cooperation Agreement». Avtalen sier at USA kan betale for ny infrastruktur på flystasjonene Rygge, Sola og Evenes, og på marinebasen i Ramsund. USA kan ha personell og utstyr der, og utstrakt myndighet og kontroll i tillegg til fri transport til og fra i Norge.

Flere viser til at det som skjer er et tydelig brudd på Norges tidligere offisielle holdning om *«ikke å ha utenlandske stridskrefter i Norge»* (baseerklæringen). Noen viser også til at det kan være brudd på Grunnlovens § 25 å gi egen styringsrett til fremmede soldater på norsk territorium. § 25 sier at *«Stortinget ikke kan legge militær kommandomyndighet til andre organer enn de som er underlagt Kongen, og kan heller ikke på annen måte begrense Kongens kommandomyndighet eller selv utøve slik myndighet i enkelttilfeller.»*

Det er særlig to forhold som noen mener er alvorlig med avtalen: Den innebærer økt militarisering med økt spenning i våre nærområder, og den gir slipp på norsk suverenitet.

En kan se på erklæringene om militære restriksjoner i Norge som ble gitt i 1949 som en forutsetning for at Norge skulle bli med i NATO. Mange mener det er merkelig at disse forutsetningene nå diskuteres for lite. Dette må også ses i sammenheng med at avtalen åpent begrunnes med å styrke NATO. Selv om det er en bilateral avtale mellom USA og Norge så vises det direkte til at det er er en del av forpliktelser som følger NATO-medlemskapet. Avtalen sier også direkte at den er *«basert på, og utfyller vilkår i NATO SOFA»*. SOFA står for «Status of Forces Agreement». Det er en NATO-rammeavtale fra 1951 som regulerer vilkår for topper på andre lands territorier.

En liste over noen av NATOs operasjoner og kriger hvor Norge har deltatt siden 1990:

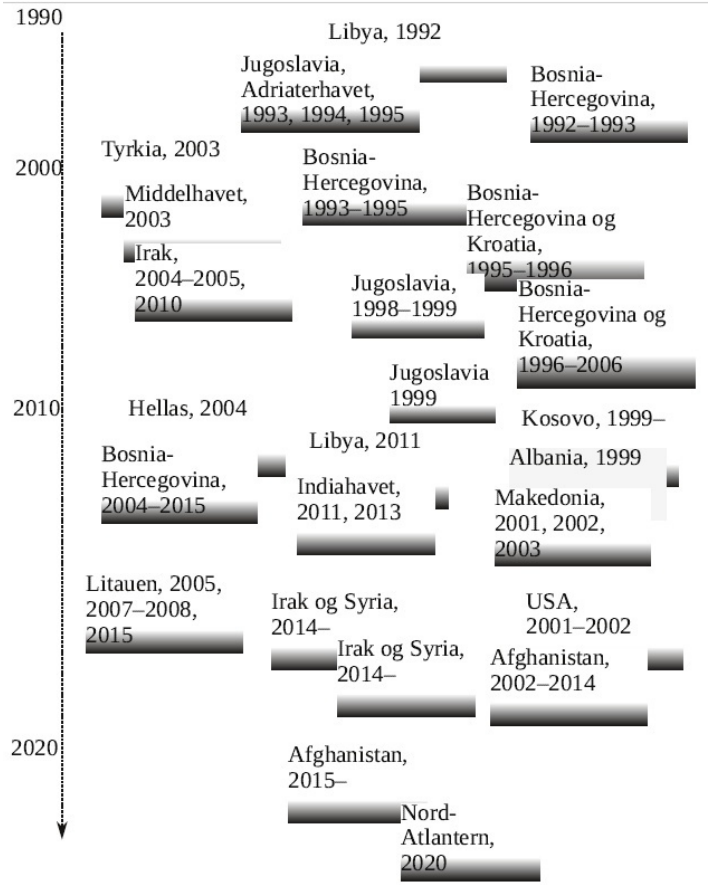

I tillegg kommer en rekke utenlandsoppdrag i regi av koalisjoner – ofte ledet av USA. Siden 1990 har norsk deltakelse i militære operasjoner i utlandet kostet ca. 32 milliarder kroner, ca. 1,6 milliarder kroner i året. (Dagens Næringsliv, 14.1.20).

«Parallelt med oppmerksomhet på beredskap må det forventes at NATO og nære allierte vil fortsette å være engasjerte i krisehåndteringsoperasjoner utenfor NATOs kjerneområde. Bidrag til dette er nå en etablert del av byrdefordelingen i alliansen. Norge må derfor opprettholde kapasiteten til å delta kontinuerlig med substansielle styrkebidrag i internasjonale operasjoner og annen internasjonal virksomhet i tett samarbeid med nære allierte.» (Fra regjeringens dokument om ny langtidsplan for forsvaret, april 2020).

Generalsekretæren i NATO er en frontfigur for NATOs kriger

Generalsekretæren skal selge inn NATOs aktiviteter og kriger. Generalsekretæren har en sentral rolle i å roe ned mellom medlemslandene og å opprettholde tette forbindelser mellom Europa og USA. Tatt i betraktning USAs særstilling, så betyr det siste i praksis å få støtte i Europa for USAs planer. Eksempler på det siste er: den militære opptrappingen mot «2 %-målet», å definere verdensrommet som en militær sone, å vurdere Kinas vekst som en NATO-trussel, og å overta flere oppgaver under NATO-regi i Midtøsten (fra USA-ledede koalisjoner).
Så lenge Norge ved Jens Stoltenberg har generalsekretærfunksjonen, forbindes NATOs aktiviteter med Norge på en spesiell måte. Det fører til at Norge kan bli tettere knyttet til NATOs gjerninger. Det betyr samtidig at en voksende NATO-kritisk bevegelse i Norge kan få større internasjonal oppmerksomhet.

Det var en gang … avisklipp om unge Stoltenberg som NATO-motstander. (Aftenposten 23.2.1985)

Norsk brudd med NATO vårt mål

Imorgen blir Jens Stoltenberg ny AUF-leder: Charmerende, intelligent og kjapp i replikken. Utadvendt, men ikke bråkjekk. I motsetning til sin far, tidligere forsvarsminister Thorvald Stoltenberg, ønsker den 25 år gamle studenten norsk utmeldelse av NATO.

Nå vil han påvirke moderpartiet til å føre en mer aktiv fordelings- og utjevningspolitikk.

— AUF håper å få gjennomslag for det på Arbeiderpartiets landsmøte i mars, sier Stoltenberg.

Fritid har ikke den påtroppende AUF-lederen mye av. Men litt småjogging blir det allikevel, under innspurten i siste avdeling sosialøkonomi.

Den mørkhårede energibunten har vært nestformann i ... medvirket til innmeldelsen i AUF.

— Det er klart. Men jeg er opptatt av at folk vurderer meg ut fra hva jeg gjør og sier. Ikke ut fra at jeg er sønn til Thorvald.

● Du er ingen utpreget NATO-tilhenger.

— Nei, det stemmer. AUFs mål er å nedbygge blokkene og norsk utmeldelse av alliansen. Men vi erkjenner samtidig at Norges sannsynligvis vil være medlem av NATO de nærmeste år. Derfor vil vi også stille krav til hvordan Norge skal opptre som allianse-medlem. Vi må kjempe for atomfrie soner og frys av atomvåpenarsenalene.

● Er det spesielt utenrikspolitikk som opptar den kommende AUF-leder?

— Nei, jeg er interessert i hele spekteret av politiske

Påtroppende AUF-leder Jens Stoltenberg: — Vi vil påvirke Arbeiderpartiet til å føre en mer aktiv økonomisk utjevningspolitikk, sier Jens Stolten-

Konsensus om norsk utenrikspolitikk

Det snakkes mye om at det er enighet og stor oppslutning om norsk utenrikspolitikk. Det brukes som argument for at mange forhold nærmest ikke trengs å diskuteres, og beslutninger om norske utenlandsoppdrag tas ikke i stortingssalen.

Det betyr også at argumenter mot NATO ofte ikke møtes med konkrete argumenter. I stedet vises det til at argumentene er utidige – siden det nærmest truer en etablert sannhet – «det utenrikspolitiske forliket». Kritikk blir sett på som farlig i seg selv – for vår sikkerhet.

Regjeringens mål synes å være å styrke NATO i seg selv:

> *«Regjeringen fortsetter arbeidet for å sikre NATOs relevans og troverdighet i fremtiden, og støtter konstruktive effektiviserings- og reformtiltak. Gjennom vekst i forsvarsbudsjettene i denne perioden, anskaffelse av nye moderne kapasiteter og substansielle bidrag i NATOs beredskapsstyrker, styrkeregistre og operasjoner, fortsetter Norge å øke sitt bidrag til byrdefordeling i alliansen.»* (Fra regjeringens dokument om ny langtidsplan for forsvaret, april 2020).

B-1B Lancer på Ørland flystasjon

Krig og fred – militær opprustning og forsvar

Opprustning, utstyr, våpen og penger

Etter den kalde krigens slutt begynte en fase med kutt i militærbudsjetter, men i det siste er bevilgninger til militæret i ferd med å sette rekorder. Dette skjer samtidig som internasjonale avtaler om våpenkontroll og nedrustning sies opp og brytes.

Spenningen mellom stormaktene øker.

> *«Det fokuseres utelukkende på hva Russland og Kina har av militære kapabiliteter, hvordan de moderniserer sitt forsvar og hva de foretar seg, men uten å se det i sammenheng med hva USA og NATO har og gjør på sin side. Det er i stor grad samspillet som har oppstått mellom disse aktørene de siste årene som er nøkkelen til å forstå den nye spenningen, og hvorfor Kina og Russland i dag synes å utgjøre en trussel mot Norge og NATO. Det nytter ikke bare å peke på at Russland og Kina er autoritære. Jeg synes det er problematisk at E-tjenesten ikke utfordres på dette i det offentlige ordskiftet. Vi er inne i en tid med stormaktsrivalisering, som under den kalde krigen».*
>
> NUPI-forsker Julie Wilhelmsen til ABC Nyheter 14. februar 2020.

Russland ruster også opp, men har ikke mange baser og penger

Militær opprustning fungerer ofte gjensidig forsterkende. Det begrunnes ofte som svar på økende trusler fra fienden. NATO begrunner formelt sin opprustning med økt aktivitet fra andre (Russland og Kina), men sett fra Russlands side reageres det mot NATOs økende opprustning og aktiviteter.
En del av bildet er likevel at det er et svært ulikt styrkeforhold. Selv om Russland har stort atomvåpenarsenal og høyt militærteknisk nivå på noen områder – og kan ha egne intensjoner i aktiviteter i Øst-Europa og Midtøsten (Syria) – så har Russland minimalt med baser og tropper utenfor eget territorium, og militærbudsjettene kan nesten ikke sammenlignes. Ifølge tankesmia «International Institute for Strategic Studies» brukte USA 685 milliarder dollar på forsvaret i 2019, mens Russland brukte 62 milliarder dollar.

2 %-målet

Et av kravene NATO stiller til hvert medlemsland er at 2 % av bruttonasjonalproduktet (BNP) skal bli brukt på militæret – innen 2024. Mellom 2016 og 2020 har europeiske allierte og Canada lagt til en samlet sum på 130 milliarder dollar i forsvarsbudsjettene. Basert på nasjonale planer de leverte i 2019, vil dette tallet stige til 400 milliarder dollar innen utgangen av 2024.

Forsvarsbudsjettet for 2020 var 61 milliarder kroner. Hvis Norge innfridde 2 %-målet i 2020, hadde budsjettet vært 71 milliarder kroner (kalkulert med 2019s BNP). Den nye langtidsplanen for forsvaret vedtatt i 2020 foreslår som et minimum at det i 2028 skal ligge 16,5 milliarder 2020-kroner over vedtatt budsjett for 2020. Hver nordmann skal dermed betale 16 200 kroner til militæret per år. Det betyr 4 000 kroner mer per år enn hva vi gjør nå.

Når militærbudsjettene økes, er det allerede varslet fra myndighetene at det kan gå utover framtidige velferdstjenester. Hvis økningen ikke skjer, så kan pengene bli brukt til for eksempel 26 667 flere lærere eller sykepleiere.

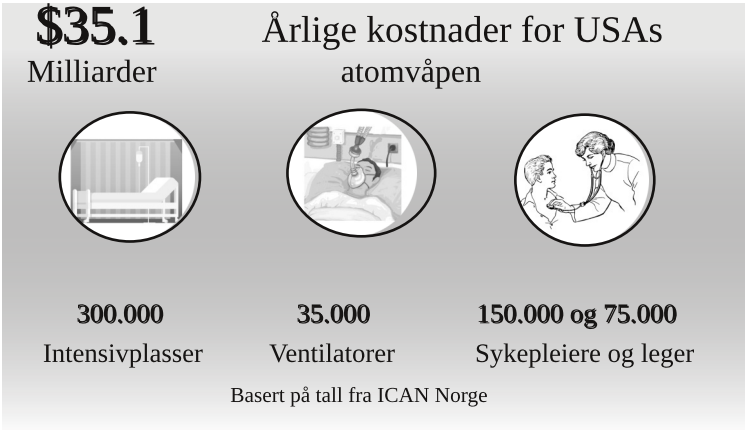

Globalt ble det brukt ca. 19 700 milliarder kroner på militær virksomhet i verden i 2019 ifølge «Stockholm International Peace Research Institute». NATO-landene alene brukte ca. 10 700 milliarder kroner.
USAs krav om militær opprusting av NATO er basert på investeringer fra USAs våpenindustri. Amerikansk våpenindustri bruker milliarder av dollar på å kjøpe seg innflytelse over USAs medier, tenketanker, kongress, regjering og diplomati, slik at disse skal påvirke politiske prosesser for å øke salg av amerikansk krigsutstyr. «Center for Responsive Politics» rapporterer at 104 millioner dollar ble brukt på lobbyvirksomhet for militært utstyr i 2020. Det militærindustrielle kompleks i USA lever av kriger og opprustning, og en sterk lobby vil ha en opprustning også på det eurasiske kontinentet.

«Norge vil fortsette å øke sitt bidrag til byrdefordeling i alliansen. Dette vil skje gjennom realvekst i forsvarsbudsjettene i denne perioden, anskaffelse av nye moderne kapasiteter og substansielle bidrag til NATOs beredskapsstyrker, styrkeregistre og operasjoner […] Et økende antall land er på, eller nærmer seg, målet om å bruke 2 pst. av BNP på forsvar.»
(Fra regjeringens dokument om ny langtidsplan for forsvaret, april 2020).

De som er imot NATO, er ikke enige om bevilgningene til forsvaret. På den ene siden har vi de som heller mener pengene burde bli brukt på andre ting, som klimakrisen, sosial trygd, velferd, helse og humanitær bistand. På den andre siden har vi de som mener et sterkt forsvar er nødvendig, og at vi uten NATO hadde trengt et sterkere nasjonalt militærvesen. (Se avsnittet om alternativer til NATO.)

Militæret og NATO – klima og miljø

Militæret forurenser

USAs forsvar bruker 17 milliarder liter olje hvert år og slipper ut opp mot 70 millioner tonn CO2-ekvivalenter per år (ikke medregnet utenlandske baser). USAs utslipp bare fra direkte militære operasjoner fra 2001 til 2017 er beregnet til ca. 766 millioner tonn CO2-ekvivalenter.

I 2017 var USA-militærets utslipp 59 millioner tonn CO2-ekvivalenter. Det samme året stod alle utslipp i Finland 46,8 millioner, Sverige 50,8 millioner og Danmark 33,5 millioner. Siden 2001 har det amerikanske militæret sendt over 1,2 milliarder tonn klimagasser ut i atmosfæren. 400 millioner tonn er direkte relatert til krigene som er ført.

Bare under den store NATO-øvelsen «Trident Juncture» i 2018, ble det sluppet ut 73 530 tonn CO2. Det er like store CO2-utslipp som 9 000 nordmenn samlet slipper ut i løpet av et helt år. De nyinnkjøpte F-35-flyene forbruker 6 500 liter drivstoff i timen.

En militær kolonne under Trident Juncture 2018

NATOs kriger ødelegger miljø

Her er noen av mange eksempler:
Bombingen av Libyas oljeinfrastruktur vil ødelegge et av verdens største grunnvannsreserver. Under ørkenen i Libya er det ikke bare olje og gass, men også et kjempemessig ferskvannsreservoar. Området var nøye underlagt restriksjoner slik at ikke olje og vann kom bort i hverandre. NATO ble advart om dette, men under bombingen ble infrastrukturen som regulerte petroleumsprosjekter i undergrunnen ødelagt, med følgen at olje- og gassboring i Libya selv i dag ikke blir forsvarlig kontrollert.

I Irak er også ødeleggelsene store. Jordbruksland er ødelagt og forurenset av olje. Tre fjerdedeler av alle husdyr er borte. I dag må Irak importere mat. Forurensing med utarmet uran har ført til at det nå fødes barn med misdannelser og kreft.

Uran-ammunisjon ble brukt i krigene til den USA-ledede koalisjonen mot Irak i 1991 og 2003, og i NATO-krigen mot Jugoslavia i 1998/99. Dette inkluderte radioaktivt kjernefysisk avfall, som forstøves til mikropartikler når de treffer mål og deretter distribueres vidt ut i miljøet.

NATO skal sikre oljeinteresser

Det er ikke overraskende at NATOs kriger i mange tilfeller skjer i områder som enten har store forekomster av fossile energikilder eller er viktig for transport til råvarekilder. Militære operasjoner brukes av USA, NATO og andre stormakter for å sikre energikilder og forsyningsveier via tankskip og rørledninger. Kriger har vært ført og føres med det for øye (Libya, Irak og Syria er tydelige eksempler).
I en tid hvor det stilles krav om reduksjon i produksjon og forbruk av fossilt brennstoff, kunne aktuelle paroler vært: «Ingen olje til krig – ingen krig for olje»; «Ja til miljø = nei til krig og militarisering»
Mange mener at det blir ikke fred med jorda før det blir fred på jorda.

NATOs atomvåpenstrategi er en global trussel

Norges NATO-tilknytning brukes som en begrunnelse for at Norge ikke vil skrive under på FN-erklæringen om atomvåpenforbud. At NATOs militærarsenal inkluderer atomvåpen, betyr lagring flere steder, transport og utplassering på baser, båter og fly. Siden andre verdenskrig har de vært kjent som det mest ødeleggende våpenet i historien. Ikke bare påfører de stor skade når de slippes, de medisinske konsekvensene forblir i generasjoner. Flere organisasjoner har kritisert atomvåpen, blant annet FN og «International Campaign to Abolish Nuclear Weapons» (ICAN). Når NATO får nye medlemmer og venner, betyr det at flere land aksepterer atomvåpen.

Alternativer til NATO

En nordisk forsvarsallianse

Norden vedtok en ramme for forsvarssamarbeid i 2009, der hovedmålet var å *«bevare og videreutvikle landenes militære kapabiliteter og operative evne gjennom kostnadseffektivt samarbeid»*. Et forsterket nordisk samarbeid i dag kan bestå av land som Sverige, Danmark, Finland, Island og Norge. Flere av de nordiske landene har blitt med i «out-of-area»-kriger, men det er århundrer siden de har tatt initiativ til noen selv.
Det er uansett viktig å avklare hva slags forsvar og program en alternativ forsvarsallianse vil ha. I det siste har det fra ulike hold kommet forslag om mindre militærallianser. Hvis slike allianser ikke inngås som alternativer til NATO, mener noen at slike allianser kan fungere mot en hensikt om uavhengighet fra stormakter, ved at de i stedet vil trekke til seg flere land i et tettere NATO-samarbeid.

En europeisk hær

Oppbygging av ulike typer europeiske militære allianser er et alternativ som noen mener kunne matchet NATOs forsvarsevne. Det argumenteres med at en europahær vil kunne gjøre oss mindre avhengig av USA samtidig som den ville ha stor militær slagkraft. Andre hevder at omfanget nettopp ville fungere negativt. De mener at en

EU-hær kunne vært tilbøyelig til å adoptere mange av NATOs sider.
EU er i gang med å bygge et militært samarbeid under forkortelsen PESCO. Et europeisk forsvarsfond (EDF) inngår i det som skal bli EUs militærunion. Norge vil i 2021 trolig slutte seg til EDF.

Diskusjoner om forsvarsevne og behov berører alle alliansealternativer. Her er det ulike syn også blant NATO-motstandere.

Alliansefrihet

Et annet alternativ er å ikke ha noen forsvarsallianse. Noen andre europeiske land har klart seg med denne metoden, for eksempel Østerrike og Sveits, men det kan diskuteres om vi kan sammenliknes med tanke på den strategiske beliggenheten vår.

Organisasjonen av alliansefrie stater («Non-Aligned Movement», forkortet NAM) er en løs internasjonal sammenslutning av stater som ikke er tilsluttet noen mellomstatlig militærallianse. Formålet var opprinnelig uavhengighet fra de konkurrerende militærblokkene NATO og Warszawapakten under den kalde krigen. De skulle samarbeide om *«alliansefrie lands nasjonale uavhengighet, suverenitet, territorielle integritet og sikkerhet i deres kamp mot imperialisme, kolonialisme, nykolonialisme, apartheid, rasisme, zionisme og alle former for utenlandsk aggresjon, okkupasjon, dominans, innblanding eller hegemoni, og mot stormakts- og blokkpolitikk»*. (Kilde: Havanna-deklarasjonen av 1979).

På det meste deltok ca. 120 land i 1980-årene på NAMs toppmøter. Men organisasjonen har vært lite aktiv på det politiske planet etter den kalde krigens avslutning. Det skyldes at flere land har knyttet ulike nye politiske og militære allianser.
Som ledd i å redusere konflikter kan Norden/Norge delta i en revitalisering av NAM. Alliansefrihet kan kombineres med avspenning, opphør av rivalisering om globalt hegemoni og global nedrustning.

Å ikke ha et militærvesen

Det er flere fredspolitiske bevegelser som har argumentert mot alle bevilgninger til militæret. Dette inkluderer pasifister, humanister og antiimperialister. Pasifister tar avstand fra voldsanvendelse og krig, og avviser bruk av militære midler og krigshandlinger i internasjonale konflikter. Det finnes likevel ulik grad av hvor langt pasifister strekker seg i forsvarssammenheng.

I tillegg til prinsipielle pasifister så finnes det krigsmotstandere, som kaller seg for antiimperialister. De går imot et militærvesen i enkelte sammenhenger. Dette kan være begrunnet med at det eksisterende militærvesenet vurderes som aggressivt og et onde, men at gitt andre forutsetninger så kunne det blitt etablert et annet militærvesen.

Nei til NATO-bevegelsen omfatter ulike verdenssyn og ulike syn på militæret og forsvarsallianser. Grunnlaget er at Norge verken skal være et offer eller gjerningsmann i et stormaktsspill. Uansett hva man vil med forsvaret – om man er soldat, pasifist eller antiimperialist – så vurderes et svekket NATO som en viktig forutsetning for en fredeligere verden.

Det viktigste forsvaret kan være å hindre krig

Å gå imot krig for å hindre død og lidelser er opplagt for de fleste. Å opprettholde fred kan også i seg selv ses som et viktig forsvar for stater og nasjoner. Sikkerhet kan ses på som et udelelig gode, og sikkerhet for et lands folk kan bare bli varig hvis «fiendelands» befolkning opplever det samme.

Hva kan gjøres?

Kan vi melde oss ut av NATO?

Artikkel 13 i Den nordatlantiske traktat gir land lov til det:
«Etter at traktaten har vært i kraft i tyve år, kan en part tre ut ett år etter at den har gitt varsel om det til Amerikas forente staters regjering, som skal underrette de andre parters regjering om deponeringen av ethvert varsel om oppsigelse.»

Det betyr at vi teknisk og formelt har muligheten. Samtidig er det sånn at vi i dag er økonomisk, politisk og militært tett sammenvevd med sentrale NATO-land. Det betyr at en NATO-utmeldelse vil måtte forutsette en bred folkebevegelse hvor flertallet støtter en utmeldelse. Det forutsetter en grunnleggende endring i synet på våre venner og alliansepartnere, og hva som er forutsetning for vår trygghet og selvstendighet.

Kan vi stoppe NATO – hvordan?

Hvis utgangspunktet både er at NATO ikke er egnet til å forsvare Norge, og samtidig at NATO skaper urett andre steder i verden, mener mange at det må mer til enn å melde Norge ut – NATO må stoppes. Dette er ingen enkel sak. Det er mange økonomiske og politiske interesser involvert, og kunnskaper og holdninger til NATO er veldig preget av mediene og den offisielle enigheten.

NATO-motstand kan stå på flere ben:

• Ha fokus på hvordan NATO virker i Norge. Arbeide for alternativer og protestere mot norsk krigsdeltakelse, for at Norge ikke skal ta del i opprusting og atomvåpenkappløpet, at utenlandske baser ikke skal være i Norge i fredstid, og jobbe for avspenning i våre nære områder.

• Arbeide for internasjonal solidaritet, samarbeide med internasjonale fredsbevegelse, for avtaler og internasjonal rettsorden uavhengig av stormaktene.

• Samarbeide mellom fredsbevegelser, velferdsbevegelser, miljøbevegelser og fagbevegelser.
Det er behov for et internasjonalt rettssystem. En folkelig fredsbevegelse kan hvile på et internasjonalt samarbeid med folkebevegelser i andre krigerske land og solidaritet med de som utsettes for krig.

Stopp NATO er med i et internasjonalt nettverk som heter «NO TO WAR – NO TO NATO». Det er fordi vi ser at NATO er et sentralt redskap og bidrag i dagens kriger og stormaktsrivalisering. Vi mener at for å si nei til krig, er det nødvendig å si nei til NATO.

Vi kan gjøre noe hver for oss, men også samarbeide og bygge allianser – fredsallianser.

Av Jos van Zetten

Lisens: Creative Commons Attribution 2.0 Generic

Redigert: Croppet

Argumenter

Organisasjonen Stopp NATO vil oppdatere en argumentliste knyttet til myter og fakta om NATO på sitt nettsted «stoppnato.no». I dette heftet omtales kort noen sentrale temaer.

Fred og solidaritet

I en perfekt verden hadde millioner av mennesker vært spart for NATOs angrepskriger. Vi har et ansvar for å ha respekt for de som blir berørt av konflikter, og dette involverer å ikke være blant angriperne.

Vi er ikke frie selv når andre ikke er det. Vi lever ikke selv i fred, når andre opplever krig. Martin Luther King Jr. formulerte det sånn: *«Når vi slipper en bombe i andre land, så er det som om vi slipper en bombe over våre egne byer.»*

Martin Luther King Jr.

Internasjonal solidaritet kan også ses på som en freds- og forsvarsaktivitet! En fredeligere verden vil være tryggere også for oss i det lange løp.

Internasjonalt solidaritetsarbeid har lange tradisjoner i arbeiderbevegelsen og i humanitært hjelpearbeid.

Spørsmål om fred og hvem en skal ha solidaritet med er avhengig av med hvilke briller en ser gjennom. I dette heftet er det stilt spørsmål ved NATOs selvbilde som et fredsbevarende prosjekt, og det er blitt satt kritisk fokus på NATOs historie, strategier og kriger.

Trygghet, samarbeid og fiendebilder

Er det mulig for et lite land som Norge å stå alene? Vil vi ikke være i stormaktenes interessesfære selv om vi ikke var med i NATO – ja, faktisk kanskje mer utsatt? En sånn debatt er ikke ny. Den var til stede da norsk NATO-medlemskap ble diskutert i 1945–1949 (se kapittelet om NATOs historie).

Arbeid for fred og selvstendighet har både kortsiktige og langsiktige perspektiver. I et kort perspektiv gjelder det å stoppe pågående kriger med sivile tap og lidelser. Vi kan også gjøre det vi kan for at nye kriger, som er på randen til å bryte ut, ikke skal skje. I et langt perspektiv må vi se på årsaker til krig.

Hvis verden er preget av stormaktskonkurranse og rivalisering om land og områder med ressurser og markeder, må en spørre om en vil være med i denne konkurransen. Er det viktig for den norske befolkningen å støtte vesten, USA og NATO i en sånn konkurranse?

Det høye konfliktnivået i nordområdene og Arktis blir av mange sett på som en ny kald krig.
Tegning av Fabian Midjo

Det hjelper kanskje ikke så mye å vise til at «fienden» også er ille, hvis NATO selv er en aggressiv allianse. Libya, Irak, Syria, Jugoslavia, Kosovo – eksemplene på angrepskriger er mange. Argumentene mot Russlands involvering på Krim og i Ukraina mister sin kraft når NATO og USA selv opptrer som en kriminell gjeng. Når NATO-landet Tyrkia bryter folkeretten og angriper et annet land, svarer NATO med å *«anerkjenne Tyrkias sikkerhetsbehov»*.

I en tid der samarbeid burde være fokus, bidrar spillet om kontroll til å sette land opp mot hverandre. Verden har ufattelig store problemer å ta seg av, som klimaendringer, fattigdom, vannmangel og helse- og smitteproblemer (ref. COVID-19). Vi kunne inngått avtaler og jobbet på tvers av landegrenser, men ender opp med å ødelegge relasjoner med endeløs militær opptrapping.
FNs program har sin styrke i at det er ikke-ekskluderende. Det betyr at det er en plattform for alle uansett verdier og kultursyn, i motsetning til NATO som har en tydelig politisk forankring. Internasjonalt samarbeid og avtaler – som er uavhengig av stormaktsinteresser – kan bidra til fred og redusere spenninger.

Frihet og demokrati

For de som mener at USA og vestens makt sammenfaller med frihet og demokrati, så kan det virke logisk at NATO er et gode. De som legger vekt på folkerett, selvstendighet, internasjonale regler og styring hevet over maktkampen, vil hevde at NATO er feil medisin.

«NATO er en allianse for 'sine' stormaktsinteresser. Det betyr at NATO både truer uavhengige stater og folks nasjonale selvstendighet og uavhengighet, og det betyr maktkamp mot andre stormakter og innflytelsessfærer.» (Fra Stopp NATOs program.)

Det kan oppfattes som et paradoks eller selvmotsigende når NATO sier at de skal forsvare frihet og demokrati, når de samtidig selv bryter folkeretten og setter sine regler over FN og multilaterale avtaler. I Norge får vi høre at NATO og USA er garantist for vår frihet og selvstendighet. Det blir selvmotsigende når garantisten bryter folkeretten og FNs suverenitetsprinsipp. NATOs underminering av

folkeretten er også en underminering av vår egen sikkerhet – som et lite land i en verden av stormakter og rivalisering.

I 1905 – rett etter at Norge hadde ført en selvstendighetskamp overfor Sverige – uttalte Jørgen Løvland, Norges første utenriksminister 1905–1908, følgende: *«Oppgaven må være å holde oss utenfor deltakelse i de kombinasjoner og allianser som kan dra oss inn i krigseventyr ...»*

Spørsmål til diskusjon

Her er noen spørsmål som kan brukes i studiegrupper og på diskusjonsmøter:

- Hva tenker du om bakgrunnen for opprettelsen av NATO? Hvem står bak NATO?
- Hva tenker du om hvordan NATO fungerer i dag? Bidrar NATO til fred og stabilitet?
- Hva tenker du om norsk sikkerhet i dagens verden? Kan Norge klare seg alene eller trenger vi en militærallianse som NATO?
- Burde militæret få søkelyset på seg i miljøkampen?
- Kan vi gjøre NATO snille?

Engasjer deg!

Selv om du ikke har vært eller er helt overbevist NATO-motstander etter å ha lest dette heftet, så håper vi at det gir en bakgrunn for et mer kritisk syn og refleksjoner rundt ganske ensidig pro NATO-synspunkter.

Stopp NATO er av den mening at hvis vi vil forandre verden, så må vi gjøre noe! Det betyr at det er et stort antall aktivister, og dannelsen av en bred folkebevegelse som kan påvirke verden i en mer fredelig retning. Les mer om Stopp NATO og programmet her: https://stoppnato.no/plattform/

Meld deg inn i Stopp NATO og bli aktivt med i anti NATO- og antikrigsarbeidet: https://stoppnato.no/tips/innmeldingsskjema/

Les mer

Kunnskap er et viktig grunnlag for engasjement. Her er noen lesetips:
Jon Hellesnes: «NATO-komplekset»
Internasjonal kvinneliga for fred og frihet : «Militær miljø- og klimapåvirkning»
Bård Wormdahl: «Spionbasen»
Tormod Heier: «Et farligere Norge»
Aslak Storaker (red): «Sikkerhetspolitiske veivalg»
Celanders forlag, antologi: «Bevara alliansfriheten»
David Harvey: «The New Imperialism»
Ellen Meikins Wood: «Empire of Capital»
Vladimir Iljitsj Uljanov: «Imperialismen – kapitalismens høyeste stadium»
NATOs offisielle nettsider: https://www.nato.int/
Tidsskriftet Internasjonal Politikk, Vol 77 Nr 1 (2019): «Fokus: NATO 70»,
https://tidsskriftet-ip.no/index.php/intpol/issue/view/
«Security and Defence in Northern Europe», Publikasjon 2019-2021,
https://forsvaret.no/ifs/Forskning/Security-and-Defence-in-Northern-Europe/sne_publikasjoner_2019-21
Du finner flere lesetips under kildehenvisningene.

Detaljer, ordforklaringer og vedlegg

I dette heftet er det brukt en del forkortelser og referanser, som er viktige i en debatt om NATO. Det er laget en utdypende forklaring som kan lastes ned eller leses fra nettet:
https://stoppnato.no/ordforklaringer-nato-guide/.

NATO har eksistert i 70 år. I heftet gjennomgås deler av NATOs historie. Mer omfattende lesestoff om NATOs historie kan lastes ned eller leses fra nettet:
https://stoppnato.no/natos-historie-nato-guide/

På nettstedet «stoppnato.no» finner du oppdaterte argumenter.

Referanser og kilder

Kari Enholm: «Ført bak lyset, 30 år med NATO» (1979)

Knut Einar Eriksen: «DNA og NATO» (1972)

Einar Gerhardsen: «Samarbeid og strid» (1971)

Haakon Lie: «Skjebneår 1945-1950» (1985)

Johanne Åmlid: «Ut av kurs» (1966)

Finn Gustavsen: «Rett på sak» (1968)

Erling Borgen og John E. Andersson: «Storebror ser deg - En kartlegging av overvåkingspolitiet i Norge og NATOs hemmelige kupplaner» (1973)

Jens Haugland: «Juntaen ut av NATO» (1970)

Støttekomiteen ved Universitetet i Oslo: «Soldaten som ikkje ville teie» (1974)

Svein Blindheim: «Offiser i krig og fred» (1981)

Arne Overrein: «Russisk utenrikspolitikk – Fra avmakt til stormakt», Vardøger 37/2018

Global Research, April 15, 2018 og «2019 Defense Budget Supports 883 Overseas Bases

Defense Budget Overview, US Department of Defense, Fiscal Year 2019 Budget Request»

«National Security Archive»: https://nsarchive.gwu.edu/about

«The International Institute for Strategic Studies» - februar 2020

NATOs årsrapport 2019 - datert 19.3.2020

«Stockholm International Peace Research Institute»

Langtidsplan for forsvaret - Prop. 62 S (2019–2020)

«En god alliert – Norge i Afghanistan 2001-2014» - Norges Offentlige Utredninger (2016)

Center for Responsive Politics: «Sector profile defense»:

https://www.opensecrets.org/federal-lobbying/sectors/summary?cycle=2019

«Internasjonal kvinneliga for fred og frihet» - rapport: «Militær miljø- og klimapåvirkning»

Geir Hem: «Et brøl mot miljø- og klimakonsekvenser av krig.» (2019)

Klassekampen, 11.2.20: «NATOs ukjente giftarv», intervju med geolog Fridtjov Ruden

Terje Alnes, diverse artikler: «Spartakus.no»

NATOs offisielle informasjon på internett: https://www.nato.int/

Organisasjonen Stopp NATOs - nettsider: https://stoppnato.no/

Diverse artikler fra Wikileaks og via Google er også brukt for å samle data.

Svar på quiz fra side 2.

1. Operasjoner som foregår utenfor det som NATO-landene opprinnelig definerte som sitt territorium.
2. Nei, landet må signere Atlanterhavspakten, og være i Europa. Alle landene som er medlemmer må være enige i opptak av nye.
3. Oppdrag hvor jagerfly patruljerer i luftrommet til NATO-medlemmer som ikke har egne jagerfly.
4. For å beskytte vestens interesser etter den andre verdenskrig. Den offisielle begrunnelsen gikk på å beskytte landene i tilfelle ny krig, og for å avskrekke Sovjet.
5. Vi ville få lite makt rundt hvilke kriger vi måtte bli dratt inn i, og det ville virke provoserende overfor Sovjetunionen.
6 . «Kosovo Force»: Styrken som ble plassert for å virke som et fredsbevarende verktøy og som har vært der siden den gang.
7. Bosnia, Kosovo, Irak (2003-2010), Libya og Afghanistan.
8. De er radarer som overvåker Russlands luftrom og verdensrommet.
9. Ja, hvis det er utenlandske soldater stasjonert der.
10. Målet om at alle NATO-land skal bruke minst 2 % av nasjonalbudsjettet sitt på militæret.
11. Blant flere alternativer er: En nordisk forsvarsallianse, et europeisk militært samarbeid, alliansefrihet, å ikke ha et militærvesen.
12. Formelt ja. Det eneste kravet er å gi beskjed et år i forveien.

Du blir medlem i Stopp NATO ved å:

Benytte kontaktskjemaet: https://stoppnato.no/tips/innmeldingsskjema/
Eller du kan å sende oss epost til kontakt@stoppnato.no og samtidig betale medlemskontingent til konto 1503.80.95991 (husk å skrive «medlemskontingent» og navn og adresse). Du kan også bruke Vipps 56115. Medlemskapet koster kr. 250,- pr. år for folk over 26 år med inntekt. Folk under 26 år, studenter og ubemidlede betaler kr. 50,- pr. år.

Hold deg oppdatert på:
https://stoppnato.no/
https://www.facebook.com/stoppnato/
https://twitter.com/stoppnato

stoppnato

Støtt økonomisk!